

Κωνσταντίνου Άν. Τασούλα

Τό μέγεθος καί ἡ μοίρα
τοῦ Εὐάγγελου Ἀβέρωφ-Τοσίτσα

Ἀθήνα 2019

Γενική Ἐπιμέλεια: Δημήτρης Ζαζάς

Σχεδιασμός, Ἐκτύπωση καί Βιβλιοδεσία: Διεύθυνση Ἐκδόσεων
καί Ἐκτυπώσεων τῆς Βουλῆς τῶν Ἑλλήνων

Εἰκὼν ἐξωφύλλου: Πάρις Πρέκας, «Προσωπογραφία Ευάγγελου Ἀβέρωφ-Τοσίτσα». Λάδι σέ μουσαμά, 80X70 ἐκ.
Πινακοθήκη Ἀβέρωφ, Μέτσοβο

© Βουλή τῶν Ἑλλήνων καί
Κωνσταντῖνος Ἄν. Τασούλας, 2019

ISBN: 978-960-560-176-8

Τό μέγεθος καί ἡ μοίρα
τοῦ Εὐάγγελου Ἀβέρωφ-Τοσίτσα

ΕΞΩΡΑΪΣΤΙΚΟΣ ΣΥΛΛΟΓΟΣ

ΜΕΤΣΟΒΟΥ

ΕΤΟΣ ΙΔΡΥΣΕΩΣ 1937

ΕΔΡΑ ΑΘΗΝΑ: ΠΑΤΗΣΙΩΝ 146

Π Ρ Ο Σ Κ Λ Η Σ Η

Το Διοικητικό Συμβούλιο του Εξωραϊστικού Συλλόγου Μετσόβου σας προσκαλεί να τιμήσετε με την παρουσία σας την εκδήλωση η οποία θα πραγματοποιηθεί στις 2 Ιουνίου 1993, ημέρα Τετάρτη και ώρα 7.30 μ.μ. στην αίθουσα της Αρχαιολογικής Εταιρείας (Πανεπιστημίου 22) με θέμα:

ΠΑΡΟΥΣΙΑΣΗ ΠΡΑΚΤΙΚΩΝ Α' ΣΥΝΕΔΡΙΟΥ ΜΕΤΣΟΒΙΤΙΚΩΝ ΣΠΟΥΔΩΝ

Θα ακολουθήσει ομιλία από το Δικηγόρο και Πρόεδρο του Οργανισμού Προωθήσεως Εξαγωγών (Ο.Π.Ε.) κ. ΚΩΣΤΑ ΤΑΣΟΥΛΑ με θέμα "Το μέγεθος και η μοίρα του ΕΥΑΓΓΕΛΟΥ ΑΒΕΡΩΦ - ΤΟΣΙΤΣΑ"

Για το Διοικητικό Συμβούλιο

Ο ΠΡΟΕΔΡΟΣ

ΗΛΙΑΣ Β. ΖΟΥΒΙΑΣ

Ο ΓΕΝ. ΓΡΑΜΜΑΤΕΑΣ

ΚΩΣΤΑΣ Ν. ΤΣΟΥΤΣΟΠΛΙΔΗΣ

Κωνσταντίνου Ἀν. Τασούλα

Τό μέγεθος καί ἡ μοίρα
τοῦ Εὐάγγελου Ἀβέρωφ-Τοσίτσα

Ὁμιλία τοῦ
κ. Κωνσταντίνου Ἀν. Τασούλα
Προέδρου τοῦ Ὄργανισμοῦ Προώθησης Ἐξαγωγῶν
στήν αἴθουσα τῆς ἐν Ἀθήναις
Ἀρχαιολογικῆς Ἑταιρείας
(2 Ἰουνίου 1993)

β' ἔκδοση

Ἀθήνα 2019

Ίούνιος 1987.
Ο Εὐάγγελος Ἀβέρωφ στη Βουλή τῶν Ἑλλήνων.
Τόν συνοδεύει ὁ Κώστας Τασοῦλας.

ΠΡΟΛΟΓΟΣ

Ο Κώστας Τασούλας γνωρίζει όσο κανείς τον Ευάγγελο Αβέρωφ, τον πολιτικό, τον οραματιστή, τον άνθρωπο. Βάδισε δίπλα του μεταφορικά και κυριολεκτικά για μια ολόκληρη εικοσαετία, από τα χρόνια πριν την μεταπολίτευση μέχρι τον θάνατό του το 1990. Χρόνια σημαδιακά για την πατρίδα, αλλά και για τον έφηβο και μετέπειτα νεαρό φοιτητή της Νομικής που αποκτούσε τις πρώτες εμπειρίες του κοντά στον ώριμο πολιτικό-μέντορά του. Βίοι παράλληλοι από πολλές απόψεις.

Η σχέση Τασούλα-Αβέρωφ φέρνει στο νου τον στενό σύνδεσμο που ανέπτυξε πολλά χρόνια νωρίτερα ο έφηβος Αβέρωφ με τον Αλέξανδρο Παπαναστασίου, τον άνθρωπο που στάθηκε πηγή έμπνευσης και φίλος-μέντοράς του μέχρι το θάνατό του το 1936.

Άλλες εποχές βέβαια, μια άλλη Ελλάδα. Κοινό όμως το κίνητρο της προσφοράς, κοινή και η αγάπη των Αβέρωφ και Τασούλα για την πολιτική ως «το μεγάλο μέσον για να ικανοποιήσει την βαθύτερη ψυχική ανάγκη κάθε τίμιου και ευαίσθητου ατόμου να εργαστεί για τους άλλους, να εργαστεί για τον Άνθρωπο». Και δεν σταματούν εδώ οι ομοιότητες.

Παρακολούθησα από κοντά τον πολυετή σύνδεσμο

των δύο αντρών, που, πέρα από το πάθος τους για τον Άνθρωπο και την πολιτική, είχαν πολλές ακόμα κοινές αγάπες και στοιχεία κοινά της προσωπικότητάς τους. Την αγάπη τους για τη λογοτεχνία, για παράδειγμα. Την ευρύτητα, την πολυμάθεια, αλλά και το χιούμορ τους. Την αντίληψη του στόχου, αλλά κι έναν γήινο ρεαλισμό, μια ενστικτώδη θέαση της μεγάλης εικόνας που τοποθετούσε το όραμα στην υπηρεσία της πραγματικότητας.

Ο Κώστας Τασούλας υπήρξε για τον πατέρα μου ο πολυπόθητος γιος που ποτέ δεν απέκτησε. Ο γιος στον οποίο θα μετέδιδε τις αξίες και βαθύτερες σκέψεις του, τα μυστικά της πολιτικής, τις επιτυχίες, αλλά και τις αγωνίες και απογοητεύσεις του. Ο γιος που θα στεκόταν δίπλα του ως μαθητής, ως φίλος, ως συνεργάτης και τελικά –όπως συμβαίνει στον κύκλο της ζωής– ως ο ενήλικας που θα γινόταν ο γονιός του γονιού του και θα τον συντρόφευε στο θάνατό του.

Η ομιλία που δημοσιεύεται σε τούτη την έκδοση της Βουλής των Ελλήνων φανερώνει αναπόφευκτα την βαθιά γνώση και αγάπη του συγγραφέα για τον μέντορά του. Γραμμένη με μια σπάνια συνθετική ματιά, συλλαμβάνει το εύρος του έργου αλλά και την ψυχή της πολυδιάστατης προσωπικότητας του Ευάγγελου Αβέρωφ, γι' αυτό είναι συγκλονιστικά αποκαλυπτική.

Τατιάνα Αβέρωφ

Πρόεδρος Ιδρύματος

Ευάγγελου Αβέρωφ-Τοσίτσα

Τό θέμα τῆς ἀποψινῆς μου ὁμιλίας, Κυρίες καί Κύριοι, ξεπήδησε σχεδόν αὐτόματα στό μυαλό μου, ὅταν ὁ Ἐξωραϊστικός Σύλλογος Μετσόβου μοῦ ἔκανε τήν τιμητική πρόταση νά εἶμαι ὁμιλητής κατά τήν ἐκδήλωση παρουσιάσεως τῶν Πρακτικῶν τοῦ Α΄ Συνεδρίου Μετσοβίτικων Σπουδῶν.

Τό θέμα, λοιπόν, εἶναι ἓνας ἄνθρωπος πού ὅλοι μας, ἄλλος λιγότερο, ἄλλος περισσότερο, εἶχαμε τήν τύχη νά γνωρίσουμε καί ὁ ὁποῖος συνέδεσε τόσο πολύ τόν ἑαυτό του μέ τό Μέτσοβο, τήν πατρίδα πολλῶν ἀπό ἐσᾶς, πού θά μπορούσε κανεῖς νά πεῖ ὅτι ἀπετέλεσε γι' αὐτόν ὄχι μόνο τήν ἀφετηρία, ἀλλά καί τό μόνιμο σημεῖο ἀναφορᾶς γιά τήν τόσο εὐρεῖα καί πολύπλευρη δράση του.

Ὁ Εὐάγγελος Ἀβέρωφ διήνυσε μία μακρά, ἀδιάπτωτη, πολυδιάστατη καί πολλαπλῶς γόνιμη θητεία. Οὐδέποτε ἀπεστρατεύθη, οὔτε δι' ἐθελουσίας ἐξόδου, οὔτε ἀναγκαστικῶς. Ὅλη ἡ περίοδος τῆς ἐνεργοῦ ζωῆς του –καί ἦταν πολύ μεγάλη αὐτή ἡ περίοδος– μᾶς δίνει τό μέτρο μιᾶς σπάνιας πολυμέρειας,

σπάνιας, γιατί ο Άβέρωφ ήταν από την αρχή ξεχωριστός, αλλά και γιατί αυτή η πολυμέρεια υπήρξε ευδόκιμη, σέ αντίθεση μέ την πολυπραγμοσύνη άλλων, πού καταγινόμενοι μέ πολλά, τελικά κατορθώνουν νά αποτύχουν σέ όλα!

Θά είχαμε κατεβάσει την όφειλόμενη τιμητική άναφορά γιά τόν Εύάγγελο Άβέρωφ-Τοσίτσα σέ συνήθη κοινοτοπία, αν περιοριζόμαστε νά ποϋμε ότι μέ τό θάνατό του έγινε πτωχότερος ό τόπος μας και ειδικότερα ό πολιτικός, αλλά και ό πνευματικός μας κόσμος.

Είχε προχωρήσει ό Εύάγγελος Άβέρωφ πολύ πέραν από τό γνωστό μέτρο τών έκλεκτών Έλλήνων, ήταν μία άσυνήθιστη σύνθεση χαρισμάτων, πού ξεπερνούσε όλες τίς ειδικές επιδόσεις, άκόμη και τίς πιό σημαντικές και τίς πιό έντυπωσιακές, και εκπροσωπούσε τόν ολοκληρωμένο και πολυσύνθετο άνθρωπο, πού δέν διαθέτει μόνο πολιτική άρετή και γόνιμη ευαισθησία, αλλά γίνεται ευεργετική και παραδειγματική παρουσία και προάγει τά πολιτικά πράγματα και ήθη τής Χώρας του ή και τής εποχής του.

Είχε μία μοναδικότητα ή παρουσία τοϋ Εύάγγελου Άβέρωφ Τοσίτσα στην ελληνική ζωή. Φαινόταν μοιρασμένος σέ πολλές και άνόμοιες επιδιώξεις. Μά ό προσεκτικός παρατηρητής τής ζωής του δέν δυσκολεύεται νά έπισημάνει τόν πλήρη, τόν ολοκληρωμένο άνθρωπο, αυτόν πού μπορούσε νά γίνει –και έγινε– οδηγός μιās γενιάς, μιās κοινωνίας, ενός έθνους, μιās εποχής.

Δέν ήταν μοιρασμένος μεταξύ θεωρίας και πράξεως, μεταξύ γνώσεως και ευαισθησίας. Όλα αυτά είχαν φθάσει σε υψηλή ωριμότητα και ένότητα μέσα στην σκέψη του, λειτουργούσαν αρμονικά και γίνονταν πάθος και αγώνας, ένιοτε και άγχος, για την προκοπή του τόπου του και για τη διαμόρφωση μιας ευγενούς πολιτικής συμπεριφορᾶς προσηλωμένης στο καθήκον και ικανής να αναδείξει το υπόδειγμα ενός αληθινά υπεύθυνου ατόμου, αυτής της πολύτιμης ρίζας κοινωνικού βίου με υψηλό προορισμό.

Η πολιτική υπήρξε ασφαλώς το καθοριστικό στοιχείο της μοίρας του Ευάγγελου Αβέρωφ. Τόσο καθοριστικό, πού να λείι ακόμη και ο ίδιος, ότι έβλαψε ώρισμένες άλλες ιδιότητές του, όπως τη λογοτεχνική.

Ακολούθησε την πολιτική γιατί τη θεωρούσε ως το καταλληλότερο μέσον να προσφέρει στο κοινωνικό σύνολο. Η διατύπωση είναι ασφαλώς τετριμμένη, όμως για την περίπτωσή του. Είχε την δυνατότητα, αλλά και την πατρική καθοδήγηση, να ακολουθήσει άλλους δρόμους. Έπιστήμη, την ιατρική, την όποια και σπούδασε μέχρι το 2ο έτος, αφού προηγουμένως είχε έρωτοτροπήσει και με την ιδέα να γίνει χημικός.

Η πολιτική ήταν όμως πάντα παρούσα.

«Από μικρός, από την εποχή του Α΄ Παγκοσμίου Πολέμου, μου άρεσε να γίνω πολιτικός, μου άρεσε ο δημόσιος βίος. Νόμιζα ότι αυτή είναι ή ωραιότερη άπασχόληση στη ζωή», λέει ο ίδιος σε συνέντευξή του που δημοσιεύθηκε την άνοιξη του 1977 στο βιβλίο του Στ. Ψυχάρη, «Οι Μνηστήρες της Έξουσίας». Και συ-

νεχίζει: «Ο Α΄ Παγκόσμιος Πόλεμος ως τή Μικρασιατική καταστροφή, τά πολεμικά αὐτά γεγονότα, σφράγισαν προπαντός τήν παιδική μου ζωή. Καί αὐτά εἶναι, μέ τά ἀτυχήματα, μέ τά μεγαλεῖά τους καί, στό τέλος, μέ τή μεγάλη καταστροφή, πού μέ ἔκαναν νά ἀγαπήσω μέ μεγαλύτερο πάθος αὐτόν τόν τόπο. Ἦμουν μικρός μαθητής στό Στάδιο ὅταν μπήκε ὁ Ἀλέξανδρος, ντυμένος στά ἄσπρα, σάν Ἀρχάγγελος καί δίπλα του ὁ Ἐλευθέριος Βενιζέλος, μετά τήν ὑπογραφή τῆς συνθήκης τῶν Σεβρῶν... Καί εἵμαστε ἐκεῖ καί σχολεῖα καί ὥριμοι, κλαίγοντας καί ζητωκραυγάζοντας, πραγματικά ἑξαλλοί, πραγματικά μεθυσμένοι... Καί ἔπειτα, κλαίγοντας, μέ ἄλλο τρόπο, ζήσαμε τό μαῦρο κύμα τῆς προσφυγιάς, τῆς ντροπῆς καί τῆς καταφρόνιας τοῦ '22. Γενικά θά ἔλεγα ὅτι αὐτά ἦταν πού σφράγισαν τά παιδικά μου χρόνια».

Ἐκτός ὅμως ἀπό αὐτά ὑπῆρξε καί ἕνα ἄλλο γεγονός πού σημάδεψε τή ζωή του καί κόντεψε νά τόν ἀποσπάσει ἀπό τό ὄνειρό του γιά δημόσια ἀνάμειξη. Τό θέμα τῆς υἱείας του. Ἀλλά καί αὐτό τό ξεπέρασε καί ὄχι μόνο. Βγῆκε πιό δυνατός ἀπό τήν περιπέτεια αὐτή καί βέβαιος πιά ὅτι ὁ ὀργανισμός του, πού τόσο τόν ἀνησύχησε, δέν θά τόν πρόδιδε ποτέ πιά.

Ὁ δρόμος ἦταν ἐλεύθερος!

Στό σημεῖο αὐτό ἀξίζει νά ἀναφερθεῖ καί ἡ συμβολή ἑνός συγγενοῦς πού ὁ Εὐάγγελος Ἀβέρωφ ἀγαποῦσε καί ἐκτιμοῦσε στήν ἐμπέδωση τῆς κλίσεως πού εἶχε νά στραφεῖ στήν πολιτική. Ὁ παλαιός καί λαμπρός ιατροφιλόσοφος τοῦ Μετσόβου Τάκης Τσιπούρης,

στό σπίτι του οποίου πρωτοφιλοξενήθηκε ο Ευάγγελος Άβέρωφ, όταν στίς αρχές της δεκαετίας του '30 άρχισε νά επισκέπτεται καί νά ζει τακτικά στό Μέτσοβο, διείδε όχι μόνο τήν έφεση, αλλά καί τίς δυνατότητες του νέου Άβέρωφ καί τόν ένεθάρρυνε ούσιαστικά.

Ό Ευάγγελος Άβέρωφ είχε μία έντονη αίσθηση αποστολής. Καί χρέους. Καί αυτά τά έβλεπε νά πηγάζουν μέσα από τήν οικογενειακή του παράδοση καί νά επιστρέφουν πάλι στόν τόπο από τόν όποιο ξεκίνησε ή οικογένειά του, στό Μέτσοβο.

Τό Μέτσοβο ήταν ό όμφάλιος λώρός του μέ τήν παράδοση, τίς ρίζες, πού ποτέ δέν τόν έκοψε, αλλά αντίθετα πάντα τόν δυνάμωνε.

Άπό νωρίς θέλησε νά δώσει μία προσωπική διάσταση στή συμμετοχή της ευρύτερης οικογενείας του, τών Άβέρωφ, στήν προκοπή του τόπου. Θέλησε νά συνεχίσει αυτή τήν προσφορά καί ή πολιτική ήταν γιά αυτόν τό πιό ένδεδειγμένο μέσο.

Άλλά άς μάς μιλήσει ό ίδιος μέσα από απόσπασμα του λόγου του στό Μέτσοβο στίς 16.9.1984, μέ τήν εύκαιρία της τελετής άπονομής του χρυσού μεταλλίου του Δήμου Μετσόβου.

«Η πολιτική θεωρείται από πολλούς σάν ένας σκοπός. Η πολιτική όμως είναι ή πάντως πρέπει νά είναι, ένα μέσον. Τό μεγάλο μέσον γιά νά ίκανοποιήσει τή βαθύτερη ψυχική ανάγκη κάθε τίμιου καί ευαίσθητου ατόμου νά έργαστεί γιά τούς άλλους, νά έργαστεί γιά τόν Άνθρωπο. Γιά τόν Άνθρωπο πού ή καλυτέρευση

τῆς ζωῆς του εἶναι ἄλλωστε ὁ τελικός στόχος κάθε μεγάλης θρησκευτικῆς, φιλοσοφικῆς ἢ κοινωνικῆς κινήσεως στὸν κόσμο, ἀπὸ τὰ βάθη τῶν αἰώνων καὶ μέχρι σήμερα. Ἄν μερικοί, εἴτε ἀπὸ ἐγωισμό καὶ φιλοδοξίες, εἴτε ἀπὸ ταπεινά προσωπικά συμφέροντα παρεξηγοῦν ἢ δίνουν ἄλλο νόημα στὴν πολιτική, αὐτὸ εἶναι καταδικαστέο καὶ ἀποτελεῖ βαρὺ λάθος. Ἐπαναλαμβάνω, ἡ πολιτικὴ εἶναι καὶ πρέπει νὰ εἶναι τὸ μεγάλο μέσον γιὰ τὴ βοήθεια τῶν ἄλλων, γιὰ τὴ βοήθεια τῶν ἀνθρώπων.

Ἀλλὰ δέν εἶναι τὸ μόνο μέσον. Ὑπάρχουν καὶ ἄλλα μέσα, πιὸ περιορισμένα σέ ἔκταση, ἀλλὰ ἀποτελεσματικά, καὶ πάντως ισότιμα σέ ἔνταση. Παράδειγμα, ὁ ἱκανὸς καὶ εὐσυνείδητος γιατρός πού θεραπεύει ἀσθένειες καὶ πόνους. Ὁ καλὸς καὶ εὐσυνείδητος δάσκαλος πού καλλιεργεῖ πνεύματα καὶ διαπλάθει χαρακτῆρες. Ὁ ἄξιος καλλιτέχνης, πού μέ τὴν εὐαισθησία τοῦ ἔργου του ἐπηρεάζει χαρακτῆρες. Ὁ δημιουργικὸς ἐπιχειρηματίας, πού ἀπὸ τὸ τίποτα, χάρι στὴ φαντασία του καὶ τὴν ἐργασία του, αὐξάνει τὸν πλοῦτο τοῦ τόπου καὶ προσφέρει δουλειὰ στὸν κόσμο.

Προσωπικά, θέλησε ὁ Θεὸς νὰ ἔχω τὴν τύχη νὰ χρησιμοποιήσω καὶ τὸ μεγάλο μέσον τῆς πολιτικῆς καὶ μερικά ἀπὸ τὰ διάφορα ἄλλα μέσα.

Γιὰ τὴν χρησιμοποίηση τοῦ πρώτου, θεωρῶ ἀταίριαστο νὰ σᾶς μιλήσω σέ μία παλλαϊκὴ ἀδελφικὴ γιορτὴ σάν τὴ σημερινή. Ἀντίθετα θεωρῶ πὺς ταιριάζει σήμερα νὰ σᾶς μιλήσω γιὰ τὴν χρησιμοποίηση τῶν ἄλλων μέσων.

Γιὰ νὰ σᾶς πῶ πρώτα-πρώτα πὺς ἀπὸ πολὺ νέος

αισθάνθηκα πώς αυτά τά μέσα τά χρησιμοποιεῖς καλύτερα καί μέ περισσότερη ὀρεξη, ὅταν, γιά νά τό κάνεις, βρίσκεσαι ἢ γυρίζεις στίς ρίζες σου. Κάτι βαθύτερο σέ δένει μέ τόν τόπο καί μέ τούς ἀνθρώπους του.

Καί γι' αὐτό διάλεξα τίς ρίζες τῆς οἰκογενείας μου, πού εἶναι ἐδῶ σέ τοῦτα τά βουνά, σέ τούτη τήν κωμόπολη».

Αὐτή του τήν προσήλωση στίς ρίζες τήν ἀπέδειξε καί ἔμπρακτα ξεκινώντας ἀργότερα, τό 1946, τήν πολιτική καί κοινοβουλευτική του σταδιοδρομία.

Παρά τό ὅτι θά μπορούσε κάλλιστα καί ἀσφαλῶς εὐκολότερα νά πολιτευθεῖ στήν Ἀθήνα, στά Τρίκαλα, στή Λάρισα, ἀκόμη καί στήν Εὐβοία –μέ ὅλες αὐτές τίς περιοχές εἶχε σημαντικούς δεσμούς– προτίμησε τά Ἰωάννινα καί ἐξελέγη, στό βενιζελικό, τότε, στρατόπεδο, μέ τό Συνδυασμό τῆς Ἐθνικῆς Πολιτικῆς Ἐνώσεως τοῦ Σοφ. Βενιζέλου, ἐνῶ στά Ἰωάννινα καί γενικώτερα στήν Ἥπειρο, σάρωνε ὁ Συνδυασμός τοῦ «Ἐθνικοῦ Κόμματος» τοῦ Ναπ. Ζέρβα. Ὁ ἴδιος ἀναφέρει: «Ἔτσι, ὅταν ἀρχές τοῦ καλοκαιριοῦ τοῦ '45 γύρισα στήν Ἀθήνα, ὁ Σοφ. Βενιζέλος μέ κάλεσε γιά νά πολιτευτῶ μαζί του. Ἐπρόκειτο γιά ἕνα συνασπισμό κομμάτων, Βενιζέλου-Παπανδρέου-Κανελλόπουλου. Τό πρόβλημα τότε ἦταν γιά μένα ποῦ θά πολιτευόμουν. Εἶχα γεννηθεῖ στά Τρίκαλα, εἶχα βγάλει ἐκεῖ τό Δημοτικό καί δύο τάξεις τοῦ Ἑλληνικοῦ καί εἶχα πάρα πολλούς συγγενεῖς ἀπό τήν πλευρά τῆς μητέρας μου. Στή Λάρισα ἐπίσης εἶχα μεγάλο κύκλο γνωριμιῶν καί εἶχα κάνει ζωηρή ἀντίσταση. Ἀπό τήν Εὐβοία μέ εἶχε

έπισκεφθεῖ μία ἐπιτροπή πού μέ καλοῦσε νά πολιτευθῶ ἐκεῖ, διότι ὅπως μοῦ ἔλεγαν, “ἀπό τόν καιρό πού ὑπῆρχε ἡ Βουλὴ καί μέχρι τό 1932 ὑπῆρχε βουλευτὴς Εὐβοίας Ἀβέρωφ,¹ πολλὰ στελέχη του ἦταν πάντα ζωντανὰ καί δραστήρια καί ἤθελαν τό κόμμα νά ἀναστηθεῖ”. Ἐπειτα ὅμως ἀπὸ ὠριμὴ σκέψη καί ὠριμότερο συναισθηματισμό, ἐγὼ προτίμησα τὴν Ἑπείρο, ὅπου ἐκτός ἀπὸ τὴν κωμόπολη τοῦ Μετσόβου πού μέ ἤξεραν καί μέ ἀγαποῦσαν, ἦταν ζήτημα ἂν γνῶριζα καμμιά δεκαριά ἀνθρώπους. Καί τό χειρότερο γιὰ μένα ἦταν ὅτι ἡ Ἑπείρος τότε λόγω τῆς λαμπρῆς δράσης τοῦ ΕΔΕΣ εἶχε πανζερβισμό, μέ ἐπικεφαλῆς τοῦ συνδυασμοῦ Ἰωαννίνων-Θεσπρωτίας τόν ἴδιο τόν Ν. Ζέρβα. Χάρη ὅμως σέ ἓνα δραστήριο προεκλογικὸ ἀγῶνα πού ἔκανα, κατόρθωσα νά διασωθῶ μέσα στὴν πανζερβικὴ θάλασσα».²

Ἡ ἀνάμειξή του στὶς ἐκλογές τοῦ 1946 δέν ἦταν ἡ πρώτη του κίνηση πρὸς τὰ κοινά. Ἄν καί 38 ἐτῶν, εἶχε ἤδη μία πολὺ σημαντικὴ ἐπιστημονικὴ, ἀλλὰ καί δημόσια παρουσία.

Ἄν ἐξαιρέσει κανεῖς τὰ ἄρθρα πού δημοσίευσε σέ ἐφημερίδα τῆς Λωζάννης μέ παρότρυνση τοῦ καθηγητοῦ του τῆς Διπλωματικῆς Ἱστορίας, ἡ πρώτη του ἔγκυρη ἔγγραφη παρουσία ἦταν ἡ μελέτη του μέ

1. Ἀπὸ τό 1865 ἕως τό 1935 διετέλεσαν Βουλευτὲς Εὐβοίας οἱ Ἀβέρωφ Γεώργιος, Νικόλαος, Μιχαήλ καί Αὐγερινός.

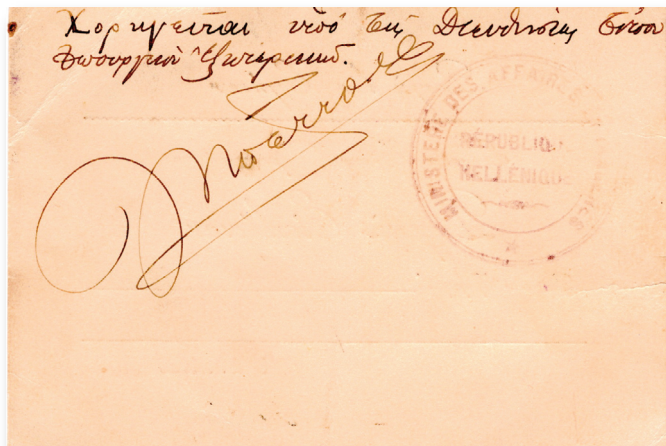
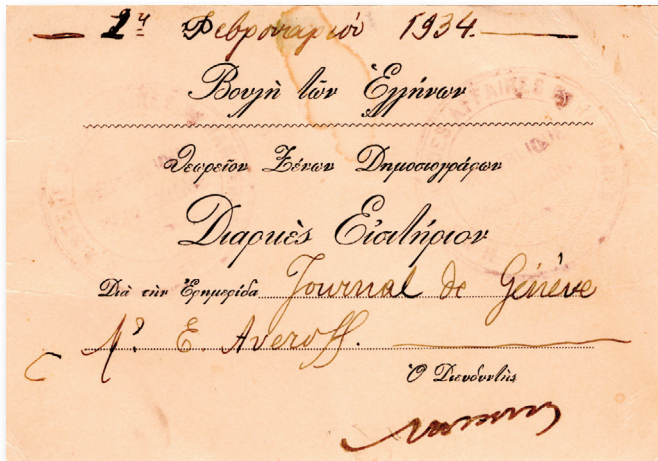
2. Νίτσα Λουλέ-Θεοδωράκη: «Εὐάγγελος Ἀβέρωφ», Ἐκδόσεις Εἰρήνη 1988, σελ. 62-63.

θέμα: «Ὁ δημόσιος δανεισμός ὑπὸ τὸ πρίσμα τῆς ψυχολογίας τῶν ἀποταμιευτῶν» πού βραβεύτηκε τὸ 1931 σὲ Πανεπιστημιακὸ διαγωνισμό στὴ Λωζάννη.

Τὸ 1933 ἐξέδωσε τὸ βιβλίο του «Βαλκανικὴ Τελωνειακὴ Ἑνωσις», γαλλιστί, μέ πρόλογο τοῦ πρώην Πρωθυπουργοῦ τῆς Γαλλίας Ἐδουάρδου Ἑρριώ. Ἡ ἐργασία του αὐτῇ, πού σήμερα ἀποκτᾷ ἰδιαίτερη ἐπικαιρότητα, γιατί ἀναπτύσσει τρόπους διεύρυνσης τῶν ἐμπορικῶν σχέσεων τῶν βαλκανικῶν χωρῶν καθὼς τώρα πάλι τὸ ζήτημα τῶν οἰκονομικῶν μας σχέσεων μέ τὰ Βαλκάνια ἀποτελεῖ πρώτη προτεραιότητα τῆς ἐξωτερικῆς οἰκονομικῆς μας πολιτικῆς, τιμήθηκε μέ τὸ πρῶτο βραβεῖο τοῦ Ἰνστιτούτου Κάρνεγκι στὸν διεθνῇ διαγωνισμό τῆς 3ης Βαλκανικῆς Διάσκεψης τοῦ Βουκουρεστίου. Τὸ δεύτερο βραβεῖο πῆρε Τοῦρκος Ὑψηγῆτης τοῦ Πανεπιστημίου τῆς Κωνσταντινουπόλεως καὶ τὸ τρίτο ὁ Γεν. Διευθυντῆς τοῦ Ὑπουργείου Ἐμπορίου καὶ Βιομηχανίας τῆς Βουλγαρίας.

Κατὰ τὴν περίοδο ἐκείνη, τὸ 1934, ὁ Εὐάγγελος Ἀβέρωφ περνᾷ τὴ δεύτερη κρίση τῆς υγείας του. Ἦταν ἡ ἐποχὴ πού ἐγκαταστάθηκε στὴν Κηφισιά, στὴν γνωστὴ σὲ ὅλους ὁδὸ Πεντέλης 33, λόγω τοῦ καλοῦ κλίματος τῆς περιοχῆς.

Τὴν ἴδια περίοδο, ἔχοντας ὀλοκληρώσει τίς σπουδές του στὴ Λωζάννη, ἀρθρογραφεῖ στὸν ἀθηναϊκὸ τύπο, μάλιστα στὴν *ΠΡΩΪΑ* κάλυπτε μιὰ οἰκονομικὴ στήλη κάθε ἐβδομάδα μέ τίτλο «Διεθνὴς οἰκονομικὴ ἀνασκόπηση». Συγχρόνως γράφει τὰ πρῶτα του ποιήματα καὶ παράλληλα προετοιμάζει τὸ δεύτερο

1934. Διαρκές εἰσιτήριο (πάσο) τῆς Βουλῆς τῶν Ἑλλήνων
γιά τόν 26χρονο, τότε, Εὐάγγελο Ἀβέρωφ,
ἀνταποκριτὴ τῆς Ἐφημερίδος τῆς Γενεύης.

έπιστημονικό του βιβλίο: «Συμβολή εις τήν έρευνα του πληθυσμιακού προβλήματος τής Ελλάδος» πού εκδόθηκε τό 1939, άποτελεΐτο άπό 446 σελίδες και βραβεύθηκε άπό τήν Άκαδημία Άθηνών. Πήρε τό βραβείο ΣΤΑΘΑΤΟΥ ύψους 35.200 δρχ. πού προωρίζετο, βάσει τής προκηρύξεως τής Άκαδημίας, γιά τόν συγγραφέα «του καλύτερου και χρησιμότερου συγγράμματος των έκδοθέντων κατά τήν τριετίαν 1938-1940 και άναγόμενου εις τάς οικονομικάς έν γένει έπιστήμας, άποκλειομένων των διδακτικών βιβλίων και των μεταφράσεων».

Στό σημείο αυτό άξίζει νά ύπογραμμίσει κανείς μία σχεδόν προφητική έπικαιρότητα πού διαπνέει τό νέο αυτό έργο του Εύάγγελου Άβέρωφ καθώς και τό πληθυσμιακό ζήτημα έξελίσσεται μέ τή στασιμότητα τής γεννητικότητας, σέ κρισιμότατο έθνικό πρόβλημα.

Γράφει ό Εύάγγελος Άβέρωφ στόν πρόλογο του βιβλίου του γιά τό πληθυσμιακό πρόβλημα: «Τολμώ νά πιστεύω ότι παρουσιάζω μελέτην θέτουσαν όρθώς φλέγον διά τήν Πατρίδα πρόβλημα. Ή ύποβαλλομένη μελέτη έξ όσων γνωρίζω εΐναι ή πρώτη και ίσως ή μόνη εύρυτέρα έπιστημονική μελέτη ήτις ήρεύνησε τό πρόβλημα του ελληνικού πληθυσμουΐ.

Τήν όρθήν θέσιν του προβλήματος ήν προανέφερα, νομίζω ότι άποτελοΐν τά συμπεράσματά μου περί του ότι ή αύξησις του πληθυσμουΐ μας δέν πρέπει νά μάς άνησυχεΐ, αλλά νά μάς ίκανοποιεΐ και ότι άντί νά σκεπτώμεθα τόν περιορισμόν των γεννήσεων εΐναι άνάγκη έπείγουσα νά μεριμνήσωμεν διά τήν κατά τό

δυνατόν διατήρησιν τῆς γεννητικότητος τοῦ πληθυσμοῦ μας.

Τά συμπεράσματα ταῦτα ἐβάσισα ἐπὶ τῶν ἐξῆς ἐπὶ μέρους ζητημάτων τὰ ὁποῖα λεπτομερῶς κατὰ τό δυνατόν ἐμελέτησα:

α) Τὴν φυσικὴν κίνησιν τοῦ πληθυσμοῦ μας καὶ τὴν προβλεπόμενὴν ἐξέλιξιν αὐτοῦ.

Ἡ μελέτη τοῦ θέματος τούτου μοῦ ἔδειξεν ὅτι ἡ παρατηρούμενη σήμερον αὔξεις δέν πρόκειται νά συνεχισθῇ καὶ εἰς τό μέλλον, ὅποτε, ἀσφαλῶς δύναμαι νά εἶπω, θά παρατηρηθῇ μικροτέρα αὔξεις τοῦ πληθυσμοῦ μας.

Ἡ λεπτομερὴς μελέτη τῆς φυσικῆς κινήσεως τοῦ πληθυσμοῦ μας μοῦ επέτρεψε νά εἶπω ὅτι εἰς τό μέλλον ὁ πληθυσμός μας δέν θά εἶναι τόσον ὀγκώδης ὅσον συνήθως πιστεύεται καὶ ὅτι:

1) ὑπὸ τὰς εὐνοϊκωτέρας συνθήκας ὁ Ἑλληνικός πληθυσμός θά περιλαμβάνη εἰς τό τέλος τοῦ 20οῦ αἰῶνος περί τὰ 12,1/2 ἑκατομμύρια ψυχῶν.

2) εἶναι ἀρκετά πιθανόν πάντως δέ δέν δύναται ν' ἀποκλεισθῇ ὅτι εἰς τό τέλος τοῦ 20οῦ αἰῶνος ὁ πληθυσμός τῆς χώρας θά περιλαμβάνη περί τὰ 10 ἑκατομμύρια ψυχῶν. Καί,

3) ὅτι τό λεγόμενον ἐνίστε, ἰδίᾳ εἰς τόν ἡμερήσιον τύπον, ὅτι μετὰ 50 ἔτη περίπου ἡ χώρα θά περιλαμβάνη πληθυσμόν 15 ἑκατομμυρίων κατοίκων, ἀποκλείεται τελείως νά συμβῇ. Βασιζόμενοι ἐπὶ τῆς συγχρόνου δυνάμεως τῆς ἀναπαραγωγῆς μας καὶ ἐπὶ τῆς πιθανῆς ἐλλείψεως γεννητικότητος καὶ θνησιμότητος ἐπιβάλλεται

νά είπωμεν ότι τοιοῦτον ἀριθμόν κατοίκων εἶναι ἐντελῶς ἀπίθανον νά ἔχη ἡ χώρα καί μετά 100 ἀκόμη ἔτη».

Ἀκούγοντας κανεῖς αὐτά σήμερα, 55 χρόνια μετά τη συγγραφή τους, νομίζω ὅτι ἐντυπωσιάζεται ἀπό τήν ἀκρίβεια προβλέψεως τοῦ νέου τότε ἐπιστήμονα πού πρῶτος ἔθεσε σέ σοβαρή βάση τή μελέτη τῶν πληθυσμιακῶν φαινομένων στή χώρα μας.

Ἀνέφερα ἀκροθιγῶς ὅτι ἔγραψε καί τά πρῶτά του ποιήματα. Ἡ ποίηση ἀπετέλεσε γιά τόν Εὐάγγελο Ἀβέρωφ μία πολύ σεμνή καί διακριτική ὑπόθεση. Πίστευε ὅτι στήν Ἑλλάδα ἕνας πολιτικός κινδυνεύει νά μή θεωρηθεῖ «σοβαρός» ἂν καταγίνεται μέ τήν ποίηση καί κράτησε αὐτή του τήν πράγματι πολύ ἀξιόλογη ἐπίδοση, περίπου στήν ἀφάνεια. Πρίν δύο χρόνια τό ἴδρυμα Εὐάγγελου Ἀβέρωφ-Τοσίτσα ἐξέδωσε τό τελευταῖο βιβλίο του μέ τίτλο «Μέ λογισμό καί μ' ὄνειρο», στό τέλος τοῦ ὁποίου δημοσιεύονται δείγματα τῆς ποιητικῆς του ἐργασίας, πού ἀπό ἀρμοδιότερους ἀπό ἐμένα χαρακτηρίσθηκαν πολύ ὑψηλῆς στάθμης.

Τό 1945 ἐκδίδει τό βιβλίο «ΕΛΕΥΘΕΡΙΑ ἢ ΘΑΝΑΤΟΣ» πού ἀποτελεῖ τό χρονικό μιᾶς μυστικῆς ὁργανώσεως στή γερμανοκρατούμενη Ἰταλία. Μιᾶς ὁργανώσεως, κυρίαρχο ρόλο στήν ὁποία εἶχε ὁ ἴδιος ὁ Εὐάγγελος Ἀβέρωφ καί πού ἔργο της εἶχε τήν ὑποβοήθηση τῆς δραπετεύσεως Ἑλλήνων καί Ἀγγλῶν ἀξιωματικῶν ἀπό τά ἰταλικά στρατόπεδα, ὅπου ἐκρατοῦντο.

Μέ τό βιβλίο αὐτό, πού ἔχει συναρπαστικό χαρα-

Ἰταλία, Φεβρουάριος 1943. Μετά τή δραπέτευσή του
 ἀπό τό στρατόπεδο συγκεντρώσεως κυκλοφορεῖ μέ
 πλαστή ταυτότητα ὡς Angelo Mancini, ἔμπορος,
 ὀργανώνοντας τή φυγάδευση
 Ἑλλήνων καί Ἀγγλων κρατουμένων τῶν Ἰταλῶν.

κτήρα, πρωτοπαρουσιάστηκε στα Γιάννινα ό Εύάγγελος Άβέρωφ, κατά τίς έκλογές του 1946.

Μέ κίνδυνο νά θεωρηθεΐ ότι αλλάζω θέμα, θά σās διαβάσω στό σημείο αυτό μία ύποσημείωσή του από τό βιβλίο ΕΛΕΥΘΕΡΙΑ Ή ΘΑΝΑΤΟΣ πού άφορā στή γλώσσα πού χρησιμοποιεΐ.

«Χρωστō μία εξήγηση γιά τή γλώσσα πού χρησιμοποιō, γιατί εΐναι μία γλώσσα μικτή. Πιστεύω στή δημοτική όχι μόνο εξ αίτίας τής ζωντανίας της, αλλά πρό παντός γιατί πιστεύω πώς ένας λαός γιά νά μορφωθῇ πραγματικά, δέν πρέπει νά ἔχη μία γλώσσα πού χρόνια παιδεύεται γιά νά τή σπουδάση καί μολαταῦτα δέν κατορθώνει νά τή μάθη. Έτσι ή άπλούστευση τής γλώσσας μας μου φαίνεται σάν μία πραγματική ἔθνική άνάγκη.

Ή καθαρεύουσα όμως, όσο κι αν από χρόνο σέ χρόνο κλονίζεται, κυριάρχησε γιά ἑκατό χρόνια καί εΐναι ακόμα ή γλώσσα τής ἐπιστήμης, τής διοικήσεως καί κατά πολύ τής δημοσιογραφίας, καί γι' αυτό ἔχει άφήσει στήν όμιλία μας ἶχνη πολλά πού δέν μποροῦν νά λείψουν από τή μία μέρα στήν ἄλλη. Κι αν ζητήσουμε νά τά καταργήσουμε μέ μιās όλα καί νά φτάσουμε στους τόσο λογικούς κανόνες πού βάζει γιά τήν άπλούστευση τής γλώσσας μας ή γραμματική τής δημοτικής, θά χρησιμοποιήσουμε μία γλώσσα πού θά ξαφνιάζη, μία γλώσσα πού θά εΐναι άντιπαθητική καί πού γι' αυτό δέν θά ἐξυπηρετήση τήν άπαραίτητη πρós τή δημοτική ἐξέλιξη.

Ή γλώσσα εΐναι κάτι τό ζωντανό πού γεννιέται καί

Ρώμη, 1945. Κατ' άπονομήν Ύποπλοίαρχος του Π.Ν.,
ύπηρετών στην εκεί Έλληνική Πρεσβεία με άποστολή την
όργάνωση της έπιστροφής στην Πατρίδα των Έλλήνων
αίχμαλώτων πολέμου.

ἐξελίσσεται μόνο του χωρίς νά κάμπτεται στίς διαταγές τῶν μορφωμένων ἢ καί τοῦ νομοθέτου. Ἀπλῶς ἐπηρεάζεται ἀπό αὐτές. Νομίζω ἔτσι ὅτι σήμερα ἐμεῖς βρισκόμαστε στό στάδιο τῆς μικτῆς γλώσσας, ἐκείνης πού μιλοῦν οἱ περισσότεροι Ἕλληνες, ἐκείνης πού δέν ἔχει ἀπόλυτη ὁμοιομορφία καί δέν ὑπακούει σέ αὐστηροῦς κανόνες, ἀλλά ἐξελίσσεται μόνη της καί χρησιμεύει περισσότερο γιά νά φτάσουμε στήν ἀπλούστερη δημοτική. Νά γιατί, ἐνῶ λέω “ἡ πόλη, τῆς πόλης”, λέω συγχρόνως “ἡ κυβέρνησις, τῆς κυβερνήσεως”, νά γιατί ἐνῶ γενικά δέχομαι τήν κατάργησι τῆς δοτικῆς, τή χρησιμοποιοῦ ὅταν πρόκειται νά πῶ “δημοσία” ἢ “ἐν ὀνόματι” νά γιατί, μέ δυό λόγια χρησιμοποιοῦ μία γλώσσα μικτή».

Καί ὅλα αὐτά διατυπωμένα τό 1945, ἀπό ἕναν ἄνθρωπο πού πολλές φορές, πολύ ἀργότερα, χαρακτηρίσθηκε ἀβασάνιστα ὡς ἀντίπαλος κάθε τι τοῦ προοδευτικοῦ ἢ τοῦ μοντέρνου.

Αὐτά ὡς πρὸς τήν μέχρι τοῦ 1946 συγγραφική του δράση.

Ἡ ἀνάμειξη του στά κοινά ἀρχίζει συμβολικά μέ μία βάσιμη, ὅπως ἀπεδείχθη, φιλοφρόνησι σέ κοσμική συγκέντρωσι σέ ἀθηναϊκό σαλόνι τοῦ 1934. Εἶχε μόλις λάβει τό βραβεῖο τῆς Βαλκανικῆς Διασκεψέως καί ὁ Π. Ἀργυρόπουλος, Ὑπουργός Ἐξωτερικῶν τῆς τετραετίας 1928-32 ἔχοντας μόλις παρουσιάσει σέ ξένο Πρέσβυ δύο πρῶην Ὑπουργούς, σύστησε τό νέο Εὐάγγελο Ἀβέρωφ ὡς μέλλοντα Ὑπουργό!

Τό 1940 ὁ Εὐάγγελος Ἀβέρωφ ἐντάχθηκε σέ ὁμάδα

πού έκανε δολιοφθορές πίσω από τίς γραμμές τών έχθρων, υπό τόν λοχαγό, τότε, Άχ. Καράκαλο. Ήταν ή πρώτη του δοκιμασία μετά τήν ύποτροπή τής ασθένειάς του, πού τοῦ ἔδωσε κουράγιο γιά τήν άντοχή του. Ός μέλος αὐτῆς τῆς ομάδος γνώρισε καί τό Δεσπότη Ἰωαννίνων Σπυρίδωνα, μέ τόν όποιο συνδέθηκε.

Τό 1941, ἐπί Πρωθυπουργίας Κορυζῆ, διορίσθηκε Νομάρχης Κερκύρας ὕστερα από πρόταση τών Κερκυραίων τῆς Ἀθήνας. Στήν Κέρκυρα ἔμεινε μόλις ἕνα δίμηνο, πλούσιο ὅμως σέ γεγονότα, προλαβαίνοντας, πρίν φύγει, λόγω τῆς καταλήψεως τοῦ νησιοῦ από τούς Ἰταλούς, νά ὀργανώσει τήν μετέπειτα αντίσταση τών Κερκυραίων κατά τοῦ κατακτητή.

Στίς 28 Ἀπριλίου τοῦ 1942 συλλαμβάνεται στή Λάρισα, μαζί μέ ἄλλους πατριῶτες, καί στέλνεται στήν Ἰταλία. Αἰτία τῆς συλλήψεως ἦταν ή αντίδραση στήν προσπάθεια τών Ἰταλῶν νά συγκροτήσουν τή λεγόμενη «Ρωμαϊκή Λεγεώνα» μέ «βλάχικο» στρατό, πού σκόπευε ἀργότερα νά ιδρύσει τό βλάχικο πριγκιπάτο.

Στήν Ἰταλία ἔμεινε 10 μήνες σέ στρατόπεδο συγκεντρώσεως-φυλακή καί ἄλλους 8 μήνες σέ χωριά υπό περιορισμό, από ὅπου καί δραπέτευσε γιά νά φθάσει στή Ρώμη καί νά ἐμπλακεῖ στήν ἱστορία τῆς ὀργανώσεως «ΕΛΕΥΘΕΡΙΑ Η ΘΑΝΑΤΟΣ».

Ἀπό τήν ἀπελευθέρωση τῆς Ἰταλίας μέχρι τό καλοκαίρι τοῦ 1945 ἔμεινε στή Ρώμη, ὡς κατ' ἀπονομήν Ὑποπλοίαρχος ἐπιστρατευθείς από τήν ἑλληνική κυβέρνηση τοῦ Καϊρου.

Ἀπό φυλακισμένος, κρατούμενος, δραπέτης καί

παράνομος βρέθηκε ξαφνικά αξιωματικός στρατεύματος Κατοχής!

Τό Νοέμβριο του 1944 πηγαίνει μέ αποστολή του Στρατιωτικού Γραφείου Ρώμης στην Αίγυπτο όπου γνωρίζει τό Σοφ. Βενιζέλο.

Ό Βενιζέλος τό καλοκαίρι του '45 πού ό Εύάγγελος Άβέρωφ επιστρέφει στην Ελλάδα, του ζητᾶ νά πολιτευθεῖ μαζί του. Αρχίζει ἔτσι μία λαμπρή πολιτική σταδιοδρομία πού ὅλοι γνωρίζουμε. Ἀξίζει νά σημειωθεῖ ὅτι ό Εύάγγελος Άβέρωφ ξεκίνησε στην πολιτική ἔχοντας πίσω του ἓνα αξιόλογο συγγραφικό ἔργο καί μία ἔντονη ἀνάμειξη στά θέματα τῆς ἐποχῆς του.

«Σάν ὥριμος ἀπό καιρό, σάν θαρραλέος» συνεπῶς μπῆκε στή Βουλή του '46 καί μετά ἀπό 3 χρόνια ἀναλαμβάνει τό πρῶτο Ὑπουργεῖο. Ὑπουργός Ἐφοδιασμοῦ τό 1949 μέ 1950, Ἐθνικῆς Οἰκονομίας 1950-51, Ὑφυπουργός Ἐξωτερικῶν 1951-52, Ὑπουργός Γεωργίας 1956, Γεωργίας 1967, Ἐξωτερικῶν 1956-63, Ἐθνικῆς Ἀμύνης 1974-1981, Ἀντιπρόεδρος τῆς Κυβερνήσεως τό 1981, Ἀρχηγός τῆς Ἀξιωματικῆς Ἀντιπολιτεύσεως 1981-1984, Ἐπίτιμος Πρόεδρος τῆς ΝΔ 1984-1990, εἶναι τᾶ ἀξιώματα πού κατέλαβε καί τίμησε στήν μακρά πολιτική του σταδιοδρομία.

Δέν θά ἀναφερθῶ πλέον παρά μόνο σέ ὁρόσημα.

Ἐάν ἐπέμενα στά πρό του 1946 γεγονότα τό ἔκανα γιατί ἀφενός εἶναι λιγότερο γνωστά, ἀφετέρου ἔχει μεγάλη σημασία, ὅταν δοκιμάζει κανεῖς νά δώσει τή διάσταση ἑνός ἀνθρώπου ὅπως ό Εύάγγελος Άβέρωφ, νά εἰκονογραφήσει πρῶτα τίς ρίζες, τό ξεκίνημα, τᾶ

πρώτα βήματα πάνω στα όποια κτίσθηκε ή μετέπειτα πολυσχιδής δράση.

Από τό σημείο αυτό καί μετά ξεδιπλώνονται τά πιό δημιουργικά, τά πιό έντονα, τά πιό γεμάτα, τά πιό ιστορικά χρόνια τής ζωής του. Τόσο γεμάτα πού θά μπορούσε κανείς νά παραδοξολογήσει γράφοντας άκόμη καί «παράλληλους βίους» γιά τόν ίδιο άνθρωπο όμως! Άναπτύσσεται ό πολιτικός, ό λογοτεχνικός, ό κοινωφελής βίος του μέ τέτοια επίδοση καί πληρότητα ό καθένας τους πού από μόνος του θά μπορούσε νά στοιχειοθετήσει μία έπιτυχημένη καί μεστή δικαίωση του περάσματος από τή ζωή αυτή.

Όρόσημα στην πολιτική του σταδιοδρομία υπήρξαν: Ός Υπουργός Έξωτερικών τής Κυβερνήσεως Καραμανλή τό 1959, έβαλε τή σφραγίδα του στις συμφωνίες τής Ζυρίχης καί του Λονδίνου μέσα από τίς όποιες γεννήθηκε τό ανεξάρτητο Κυπριακό Κράτος, τό δεύτερο Κράτος του Έλληνισμού.

Γιά τίς συμφωνίες αυτές, Κυρίες καί Κύριοι, πολλά γράφτηκαν καί έλέχθησαν υπέρ ή κατά. Θεωρώ χρήσιμο νά επαναλάβω έδώ, μόνο δύο εκτιμήσεις από κυπριακής πλευράς, σχετικά πρόσφατες: Στίς 3.12.87 ό κ. Βασιλείου, Πρόεδρος τότε τής Κύπρου, δήλωσε στην αίθουσα τών Ξένων Άνταποκριτών στην Άθήνα: «Όλοι θά θέλαμε νά επιστρέψουμε στις Συμφωνίες τής Ζυρίχης καί του Λονδίνου, αλλά δυστυχώς χάθηκαν οι ευκαιρίες γιά νά γίνει κάτι τέτοιο». Λίγο καιρό αργότερα, στίς 17.3.88 ό Φιλελεύθερος Κύπρου, ή έγκυρότερη κυπριακή έφημερίδα σχολιάζει: «Όπως

έκδηλώθηκαν όρισμένες δυσμενείς αντιδράσεις σέ άθηναικές έφημερίδες πού πρόσκεινται πρός τήν κυβέρνηση Παπανδρέου –έπειδή ό Πρόεδρος Βασιλείου έπισκέφθηκε τόν τέως Πρόεδρο κ. Κ. Καραμανλή, δύο σκέψεις περνοούν άπό τό μυαλό μας. Είτε ότι όρισμένοι έλλαδίτες δημοσιογράφοι– χωρίς νά τό καταλαβαίνουν είναι έκφραστές άκραίων άπόψεων (πού δέν είναι ή περίπτωση), είτε έχουν άγνοια τοῦ κυπριακοῦ. Μέ τό άκουσμα τοῦ ονόματος τοῦ κ. Καραμανλή έξανέστησαν μερικοί στήν Άθήνα καί θυμήθηκαν τίς συμφωνίες τής Ζυρίχης, σάμπως καί οί συμφωνίες εκείνες ήταν... προδοτικές. Έμείς στήν Κύπρο, έχουμε,

Άβέρωφ-Μακάριος. Συνεργάστηκαν στενά γιά τήν Άνεξαρτησία τής Κύπρου.

γιά τήν ειδική αὐτή περίπτωση μιά πολύ ἐκφραστική παροιμία πολύ λέγει: “Ἀπὸν ἀπέξω τοῦ χοροῦ πολλά τραούδκια ξέρει”. Λησμονοῦν (;) μερικοὶ ὅτι οἱ συμφωνίες τῆς Ζυρίχης (πού ἐπέτρεψαν στὸν Μακάριο νά πεῖ τό “Νενικήκαμεν”) ἀνέκοψαν τὴ διχοτόμηση τῆς Κύπρου πού προέβλεπε τό σχέδιο Μακμίλλαν καὶ πού ἄρχισε κ’ ὅλας τότε νά ἐφαρμόζεται. Καὶ τό χειρότερο εἶναι ὅτι ἀγνοοῦν ὅτι οἱ συμφωνίες τῆς Ζυρίχης εἶναι σήμερα “μέλι” γιά τὴν Κύπρο καὶ θά δίναμε ἑκατὸν τοῦμπες στὸν ἀέρα ἂν δεχόντουσαν οἱ Τοῦρκοι νά ἐπιστρέψουμε σ’ αὐτές. Κάποια περισσότερη προσοχή, καὶ κάποια περισσότερη γνώση τῶν θεμάτων, μέ τά ὅποια ἀσχολούμαστε δέν κάνει κακό. Ἀντίθετα».

Τὴν ἴδια περίοδο ἐργάσθηκε ἀποδοτικὰ γιά τὴ σύνδεση τῆς Ἑλλάδος μέ τὴν ΕΟΚ, πού πῆρε σάρκα καὶ ὅστά μέ τὴν ὑπογραφή τῆς συμφωνίας συνδέσεως στὴν Ἀθήνα τό 1961. Μιᾶς συμφωνίας πού ὑπῆρξε τό προοίμιο τῆς ἐντάξεως.

Κατὰ τὴ διάρκεια τῆς δικτατορίας, ἀγωνίστηκε νά ἐπαναφέρει τὴ δημοκρατία, προσέχοντας ὅμως νά μὴν τραυματίσει τό ἔθνος.

Ἀμέσως μετὰ τὴν πτώση τῆς δικτατορίας, ἢ μᾶλλον τὴν ἴδια ὥρα τῆς πτώσεως, ὁ Εὐάγγελος Ἀβέρωφ εἶχε μία συμπεριφορά πού φανερώνει ἐκθαμβωτικὰ τὴ σπανιότητα τοῦ πολιτικοῦ τοῦ ἥθους. “Ὅπως γνωρίζετε, ἡ δική του παρέμβαση τῆς δωδεκάτης ὥρας, σ’ ἐκεῖνες τίς δραματικές στιγμές, ἔφερε στὴν Ἑλλάδα τὸν Καραμανλὴ καὶ τὴ Δημοκρατία. Καὶ βέβαια, ὁ Καραμανλῆς γι’ αὐτόν δέν ἦταν μόνο ὁ στενός φίλος. Ἦταν

ό ένδεδειγμένος ήγέτης γιά τήν κρίσιμη ώρα. Καί παρέμεινε έτσι γι' αὐτόν μέχρι τό τέλος τῆς ζωῆς του.

Ὡς Ὑπουργός Ἐθνικῆς Ἀμύνης τῆς πρώτης μεταδικτατορικῆς κυβέρνησης, προχώρησε στό Στρατό μ' ἐπιτυχία, μέσα ἀπ' τά βαθιά τραύματα πού εἶχε προκαλέσει τό καθεστώς τῶν Συνταγματαρχῶν. Τό ἔργο του ἦταν ἀδιανόητα δύσκολο. Κι ὥστόσο, τό κατόρθωσε: Ἀπέδωσε στό Ἕθνος τόν στρατό του. Ὡς ἀρχηγός τῆς ΝΔ, ὁ Εὐάγγελος Ἀβέρωφ ὕψωσε τό ἠθικό μας κι ὀργάνωσε τούς ἀπογοητευμένους. Τό ἔργο του ἦταν καί πάλι ἀντίθετο σέ κάθε δεδομένο, ἀλλά καί πάλι ἐπέτυχε. Μέσα σέ ἐλάχιστο χρόνο, ἀλλά μέ τεράστιο μόχθο ἐκεῖνος ἀπέδωσε στούς μόλις χθές ἡττημένους τόν ἀέρα τοῦ αὐριανοῦ νικητή. Ἔθεσε έτσι, τόν θεμέλιο λίθο τῆς νίκης.

Αὐτόν τόν θεμέλιο λίθο τόν προστάτευσε μέχρι τό τέλος, θεματοφύλακας ἀρχῶν καί ιδεῶν, ἀλλά καί ἐκφραστής τῆς ἱστορικῆς συνειδήσεως μιᾶς ὁλόκληρης παρατάξεως.

Ἡ λογοτεχνική του προσφορά, τώρα, ξεκινᾷ τό 1964, ὅταν ἐγκαινιάζει μέ τή «Φωνή τῆς Γῆς» τήν περὶφημη τριλογία του. *Φωνή τῆς Γῆς*, *Γῆ τῆς Ὀδύνης* καί *Γῆ Δελφύς* πού δίνουν πανοραμικά μέσα ἀπό τή γοητεία τοῦ ἱστορικοῦ μυθιστορήματος, μία περίοδο τῆς σύγχρονης ἱστορίας μας (1939-1963). Αὐτή ἡ πρώτη λογοτεχνική του ἐμφάνιση ἔκανε αἴσθηση. Δημιούργησε ξάφνιασμα. Καί ἔγινε μέ ἓνα βιβλίο ἐπιβλητικό, συναρπαστικό: τή «Φωνή τῆς Γῆς».

Ὡς τότε (1964) εἶχε παρουσιάσει ἐπιστημονικά καί

ιστορικά έργα, πού εξυπηρετούσαν τήν ελληνική πολιτική. Βοηθοῦσαν τήν ἐθνική προοπτική. Καί ἦταν ἄριστα μεθοδευμένα. Διέθεταν στέρεα θεμέλια. Διακρίνονταν γιά τή σαφήνειά τους, γιά τό ζωντανό τους λόγο. Γιά τή γνώση τῶν θεμάτων τους, καί τόν παλμό τους. Ἦταν βιβλία ἐνός μαχόμενου πολιτικοῦ. Καί ἔτσι ἔγιναν δεκτά. Κρίθηκαν κάτω ἀπό ἕνα τέτοιο πρίσμα. Καί ἀξιολογήθηκαν σύμφωνα μέ τήν διαπιστωμένη – εὐρύτατη– ἀξία τους. Ἐνα ἀπό αὐτά ἦταν καί «Ἡ πολιτική πλευρά τοῦ Κουτσοβλαχικοῦ ζητήματος» πού ἐκδόθηκε τό 1948.

Ἀποτελοῦσαν βέβαια μαρτυρίες μιᾶς ὀργανωμένης σκέψης. Μιᾶς ἀνήσυξης, ὅσο καί προσγειωμένης πολιτικῆς ὀντότητας, μέ ἀνοιχτούς ἐθνικούς ὀρίζοντες καί πλατειά ἐνδιαφέροντα. Μέ ἀνεπτυγμένη ἀντίληψη καί συνείδηση χρέους πρὸς τόν τόπο μας καί τόν καιρό μας. Τά θέματά τους, ὁ τρόπος πού τά χειρίσθηκε ὁ συγγραφέας, ἡ ψυχολογική τους δυναμική καί ἡ λογική τους συνέπεια καί συνοχή, φανέρωναν ἀκόμη αὐξημένες συγγραφικές δυνατότητες. Ἀλλά δέν ἄφηναν νά διαφανοῦν οἱ καθαρά λογοτεχνικές τάσεις καί οἱ δημιουργικοὶ ὀραματισμοί του.

Κατά συνέπεια, ἡ ἐκπληξη πού ἐδημιούργησε «Ἡ Φωνή τῆς Γῆς» εἶχε κάποια δικαιολογία. Δικαιολογημένα, ὡς ἕνα σημεῖο, ἦταν καί τά ἐρωτήματα πού ἔθεσε ἡ ἔκδοση τοῦ βιβλίου:

– Εἶναι πάρεργο πολιτικοῦ, πού δέν ἔχει τώρα κυβερνητικές εὐθύνες καί ἐπιδιώκει νά γεμίσει τίς ὥρες του;

– Εἶναι πρόσκαιρο παιχνίδι ἑνός ἀνθρώπου τῆς δράσεως;

– Θᾶχει συνέχεια ἢ ὄχι;

Γιά ὅσους ἤξεραν νά διαβάσουν «Ἡ Φωνή τῆς Γῆς» δέν μπορούσε νάναί πάρεργο ἢ πρόσκαιρο παιχνίδι. Ἦταν φωνή ἐκ βαθέων.

Καί τέτοιες φωνές δέν σωπαίνουν. Δέν σβύνουν εὐκολα. Συνεχίζονται, ἀκόμη κι' ὅταν ἀπευθύνονται στό χάος.

Ἀπόδειξη, ἡ ἐντυπωσιακή –σέ ἀριθμό σελίδων καί βιβλίων– λογοτεχνική του δημιουργία. Ἡ πυρετική ἐκείνη συγγραφή ἔργων πού καλύπτουν ὅλους σχεδόν τοὺς τομεῖς τοῦ ἐντεχνου λόγου. Ἀγγίζουν θέματα ἐπικάιρα καί αἰώνια. Φέρνουν μέσα μας τήν αἴσθηση τῆς ἀτμόσφαιρας τῶν κορυφῶν. Θέτουν καί δημιουργοῦν προβληματισμούς. Ὁδηγοῦν τήν ὄραση στά κρίσιμα στοιχεῖα καί σημεῖα τοῦ παρόντος. Κι' ὡστόσο, παρέχουν λύσεις πού ἐλευθερώνουν ἀπό τήν ἀγωνία. Καί κατευθύνουν τό βλέμμα ἔξω ἀπό τόν κύκλο τῆς φθορᾶς, πού πολιορκεῖ τήν ἀτομική ἢ τήν συλλογική ὑπαρξη καί ἀπειλεῖ ἢ ἀντιμάχεται τήν ἀνάταση τῶν ψυχῶν.

Ἡ «Φωνή τῆς Γῆς» ἀντιπροσώπευε τό οὐσιαστικό προανάκρουσμα μιᾶς πολύμορφης λογοτεχνικῆς πορείας, μέ στέρεο-ἀνθρώπινο, καλλιτεχνικό καί πνευματικό-ἐλληνικό ἥθος.

Ἀκολούθησε μία ἐντυπωσιακή πνευματική ἐσοδεία πού ἔτυχε εὐμενέστατης ὑποδοχῆς ἐδῶ καί στό ἐξωτερικό. Ἀναφέρω μόνο τίτλους. *Περιστέρια, Ὅταν*

ξεχνοῦσαν οἱ Θεοί, Ὅταν οἱ Θεοί εὐλογοῦσαν, Ἐπι-
στροφή στίς Μυκῆνες, Στό Μοναστήρι τοῦ Ἀἱ Νι-
κόλα, Τό Δάσος τῆς Χαῤῥας, Περσασμένα καί Τωρινά,
Καρυδιές στήν Πέτρην Γῆ, ἡ Ἐκρηξη καί τό ἐκδοθέν
post mortem Μέ Λογισμό καί μέ Ὅνειρο.

Μέ τά λογοτεχνικά του ἔργα αὐτά, ὁ Ἀβέρωφ κα-
τέλαβε μία ἐξέχουσα θέση στά Ἑλληνικά Γράμματα, τά
ὁποῖα κατόρθωσε νά προβάλλει καί στό ἐξωτερικό.
Δεκάδες ἐνθουσιώδεις κριτικές γράφτηκαν γι' αὐτά σέ
πολλά ἑλληνικά καί ξένα φύλλα. Θά χρειάζοταν ἓνας
τόμος ὁλόκληρος γιά νά ἀναδημοσιευθοῦν. Δίνω ἐδῶ
μόνο δύο ἀποσπάσματα ἀπό τίς ἐγκυρότερες κριτικές
τῆς Ἰταλίας καί τῆς Γαλλίας.

Στό «Μεσατζέρο» τῆς Ρώμης τῆς 15 Δεκεμβρίου
1966, τήν ἐγκυρότερη τότε ἐφημερίδα τῆς ἰταλικῆς
πρωτεύουσας, ὁ φιλολογικός της συνεργάτης Κορά-
ντο Κάλβο, γράφει, μεταξύ ἄλλων, γιά τή «Φωνή τῆς
Γῆς»: «Ὁδηγημένος ἀπό ἓνα σίγουρο ποιητικό
ἐνστικτο, ὁ Ἀβέρωφ ζωγράφισε τά πρόσωπα τῆς
Φωνῆς τῆς Γῆς μέ δεξιοτεχνία, καθορισμένα στή διά-
φορη προσωπικότητά τους, ζωντανά στίς σχέσεις
τους καί στά αἰσθήματά τους. Ἀλλά ἐκεῖνο πού δίδει
στό μυθιστόρημα μία μεγάλη ὑποβλητικότητα εἶναι μιά
αἴσθηση τῆς φύσεως παγανιστική θά λέγαμε, ἡ ὁποία
ἐξαίρει τή φύση στίς πολύπλευρες ὀψεις της. Σελίδες
ὅπως ἐκεῖνες τοῦ ἀνταγωνισμοῦ ἵππασίας καί πετά-
γματος ἀποδημητικῶν πουλιῶν, φθάνουν λόγω συγκι-
νήσεως καί διαφανείας, στήν κλασική δύναμη.
Ἐξάλλου πρόσωπα ὅπως ὁ Ἀλέξης, ἡ Φρόσω, ἡ Καίτη

ἀποκαλύπτουν μία βαθιά ικανότητα ψυχολογικής έρεűνης».

Στή μεγαλύτερη καί έγκυρότερη γαλλική έφημερίδα, τή «Μόντ» τών Παρισίων, τήν 21η Μαρτίου 1970, δημοσίευσε γιά τό «Γή τής Όδűνης» μακρά κριτική, ό Γάλλος άκαδημαϊκός Πιέρ-Άνρί Σιμόν, θεωρούμενος τότε (πέθανε τό 1974) ώς ό καλύτερος καί αűστηρότερος κριτικός τής Γαλλίας.

Σέ τέσσερεις στűλες, όπου χαρακτηρίζει τόν Άβέρωφ «μεγάλο μυθιστοριογράφο», ό Γάλλος Άκαδημαϊκός γράφει:

«Όπως συμβαίνει στους μεγάλους Ρώσους μυθιστοριογράφους, στόν Τολστόϊ, στόν Σολόχωφ, στόν Πάστερνακ, ή ιστορική καί πολιτική ύλη τοű μυθιστορήματος δέν πνίγει στή “Γή τής Όδűνης” τή σημασία τής καθημερινής ζωής, τή μονιμότητα τοű ατόμου, μέ τίς δίψες τής ψυχής του καί τήν πείνα τής σάρκας του. Ή ποίηση τής φύσεως, ό κύκλος τών έποχών καί ή γλύκα ή τό μεγαλειώ των τοπίων αναβλύζουν σέ κάθε σελίδα».

Άπό αυτά τά λίγα καταλαβαίνει ό αναγνώστης, γιατί στήν αρχή αűτοű τοű σημειώματος είπαμε ότi παράλληλα πρός μία κατακόρυφη πολιτική σταδιοδρομία, ό Ήπειρώτης πολιτικός κατέλαβε μία έξέχουσα θέση στά Έλληνικά Γράμματα. Ίδιαίτερη μνεία όφείλω νά κάνω στό σημείο αűτό γιά δύο ιστορικά έργα του. Τό «Φωτιά καί Τσεκούρι» που πρωτοεκδόθηκε στά γαλλικά τό 1973, τήν έγκυρη αűτή ιστορική μελέτη τής περιόδου 1946-49 καί τήν «Ίστορία Χαμένων Εűκαι-

ριών» πού εκδόθηκε τό 1981 καί αποτελεί μία καίρια αφήγηση τοῦ κυπριακοῦ προβλήματος.

Ἡ τρίτη παράλληλη δράση του ἀφορᾷ στό κοινωνικό ἔργο. Ἀποφασιστικός μηχανισμός ὑπῆρξε τό γνωστό σέ ὅλους Τοσίτσειο Ἰδρυμα, τοῦ ὁποίου ὑπῆρξε κυριολεκτικά ὁ ἐμπνευστής, δημιουργός καί στυλοβάτης του.

Ὁ συμπατριώτης μας Νικ. Τσουτσοπλίδης, σέ πολύ ἐνδιαφέρουσα μελέτη του γιά τήν οἰκονομική καί κοινωνική ἀνάπτυξη τοῦ Μετσόβου, πού περιλαμβάνεται στά ἐκδοθέντα πρακτικά τοῦ Α΄ Συνεδρίου Μετσοβίτικων Σπουδῶν, ὑπολογίζει ὅτι «ἀπό τῆς ἐνάρξεως λειτουργίας τοῦ Ἰδρύματος Βαρώνου Μιχαήλ Τοσίτσα μέχρι τοῦ 1990, βάσει, κατά προσέγγιση, στοιχείων δαπανήθηκε στήν ἐπαρχία Μετσόβου: γιά πάσης φύσεως κατασκευές, ζωικό κεφάλαιο, κοινωνοφελεῖς σκοπούς, κόστος φοιτητῶν πού ἐπί ἔτη φιλοξενήθηκαν στή Φοιτητική Ἑστία Τοσίτσα τῆς Κηφισιάς, λειτουργικές δαπάνες, ἐπιχορηγήσεις καί βοηθήματα κ.λπ. ἕνα συνολικό ποσό τῆς τάξεως τῶν 10 δις. δρχ. ἀγοραστικῆς ἀξίας ἔτους 1990. Τό τεράστιο τοῦτο μέγεθος συνέβαλε οὐσιωδῶς στή χρηματοδότηση τῆς Συνολικῆς Τοπικῆς Δαπάνης, καθῶς καί στήν σημαντική ἐνίσχυση τοῦ Ἀκαθαρίστου Τοπικοῦ Προϊόντος καί κατά συνέπεια στήν αὐξηση τῆς ἐπιτοπίου ἀπασχόλησης. Τοῦτο ἰδιαίτερα ἂν ληφθεῖ ὑπόψη καί ἡ ἐπίδραση τοῦ πολλαπλασιαστικῆς διακλαδικῆς σχέσεις μεταξύ τῶν διαφόρων κλάδων παραγωγῆς».

Ἡ ἱστορία τῆς δημιουργίας τοῦ Τοσιτσειοῦ Ἰδρύμα-

τος είναι λίγο πολύ γνωστή και μοιάζει με μυθιστόρημα.

Αλλά ας αφήσουμε τόν ίδιο τόν Εὐάγγελο Ἀβέρωφ νά μᾶς μιλήσει γιά αὐτήν: «Τό 1934 γνωρίζοντας πώς ὑπάρχει ἕνας τελευταῖος ἀπόγονος τῶν Τοσίτσα στή Γαλλία καί βρίσκοντας τή διεύθυνσή του στόν τηλεφωνικό κατάλογο τοῦ Παρισιοῦ, πού εἶχε ἡ Γαλλική Πρεσβεΐα στήν Ἀθήνα, τοῦ ἀπευθύναμε ἕνα γράμμα γιά νά βοηθήσει τόν Ἑξωραϊστικό Σύλλογο Μετσόβου. Ἀπάντησε εὐγενικά καί βοηθώντας, ἀλλά σέ ἕνα ὑστερόγραφό του ρώτησε ἂν ὁ Ἀβέρωφ πού ὑπέγραψε τήν ἐπιστολή μέ τά ἄλλα μέλη τοῦ Διοικητικοῦ Συμβουλίου ἦταν συγγενής τοῦ εὐεργέτη, μέ τόν ὁποῖο εἶχε ἀκούσει πώς ἡ οἰκογένειά του εἶχε κάποια συγγένεια. Αὐτό μοῦ ἔδωσε ἀφορμή νά τοῦ γράψω ἐγώ πλέον καί ἀμέσως ἀναπτύχθηκε μία πυκνή ἀλληλογραφία.

Ἐπρόκειτο γιά ἕναν ἄνθρωπο βαθυστόχαστο, μέ ποικίλη καί μεγάλη μόρφωση, ἀλλά μονήρη. Αὐτό ἐπέτρεψε νά ἐξελιχτεῖ ἡ πυκνή ἀλληλογραφία σέ στενή ἀπό μακριά φιλία.

Ὁ ἄνθρωπος δέν εἶχε ἔλθει ποτέ στήν Ἑλλάδα καί οὔτε αὐτός καί οὔτε οἱ γονεῖς του γνώριζαν ἑλληνικά, γιατί οἱ πρόγονοί του εἶχαν φύγει ἀπό τήν Ἑλλάδα γύρω στό 1800. Ἀπό τήν ἀλληλογραφία μας ὅμως, μονήρης καί ἄκληρος ὅπως ἦταν, ἀνέπτυξε ἕνα ρομαντισμό γιά τόν τόπο τῆς καταγωγῆς του καί γιά τήν ἐπιβίωση τοῦ ὀνόματός του. Μεγάλο ρόλο ἔπαιξε τό ὅτι ἕνα μικρό μέρος τοῦ ἀρχοντικοῦ τῶν Τοσίτσα στό

Μέτσοβο –του οποίου του έστειλα φωτογραφία– εξακολουθούσε να υπάρχει και ότι κατόρθωσα να τακτοποιήσω έτσι τα πράγματα ώστε να του ανήκει. Άρχισε, λοιπόν, με την επιθυμία να ανοικοδομήσει τόσπιτι, πρό πάντων όταν, με περιγραφές των γερόντων του χωριού, ο πολύκλαυστος φίλος μου και εξαίρετος αρχιτέκτων Ντίνος Δοξιάδης τό παρουσίασε με σχέδια όπως ήταν άλλοτε. Αυτό μου έδωσε την αφορμή να του υποδείξω, με πολύ τρόπο στην αρχή, τή δημιουργία ενός ιδρύματος Τοσίτσα. Έκανε μία πρόχειρη διαθήκη και τό 1947 με κάλεσε στη Λωζάννη, όπου ζούσε πλέον, για να συζητήσουμε με λεπτομέρειες και να αναμορφώσει κατάλληλα τή διαθήκη του.

Η οικογένεια Τοσίτσα είχε ζήσει στη Λούκα και στό Λιβόρνο της Ίταλίας, όπου είχε κάνει πολύ μεγάλη περιουσία και γύρω στό 1900 εγκαταστάθηκε στό Παρίσι, όπου άνοιξε Τράπεζα υπό την έπωνυμία «Μ. και Α. Τοσίτσας» και όπου ή οικογένεια γνώρισε μεγάλες δόξες. Η περιουσία ήταν τεράστια, αλλά μειώθηκε πολύ στη μεγάλη κρίση του 1929-31. Όταν πέθανε ο τελευταίος των Τοσίτσα, βαρῶνος Μιχαήλ Τοσίτσας, άφησε περί τίς 800.000 δολάρια στην Έλβετία, υπό τόν όρο... να μή πληρώσει φόρους κληρονομίας, και 1.730.000 δολάρια στό ελληνικό «Ίδρυμα Τοσίτσα». Χρήματα βέβαια της έποχής εκείνης, πού σημαίνει αρκετά εκατομμύρα σημερινῶν δολλαρίων. Άλλά όπως έλεγε ο μακαρίτης Αρχιεπίσκοπος Σπυρίδων, πού ήταν έκ διαθήκης μέλος του πρώτου Διοικητικοῦ Συμβουλίου του ιδρύματος, ήταν χρήματα εύλογημένα. Διότι

έχομε εκτελέσει έργα στο Μέτσοβο και άλλου, για την εκτέλεση των οποίων σήμερα θα χρειάζονταν περίπου 15.000.000 δολάρια για να γίνουν.

Τά έργα που έκανε τό ίδρυμα είναι: Άνοικοδόμηση του άρχοντικού Τοσίτσα στο Μέτσοβο και δημιουργία σ' αυτό Μουσείου λαϊκής τέχνης και ξενώνα. Άνοιγω μία παρένθεση για να πω ότι, μολονότι έχω τό σπίτι μου στο Μέτσοβο, έγω όταν βρίσκομαι εκεί κατοικώ στο «Άρχοντικό», διότι ιδιαίτερα τόν συγκινοῦσε ή ιδέα ότι άνθρωπος που θά φέρει τό όνομά μου, πράγμα που μου είχε θέσει ως όρο, θά κατοικοῦσε στο παλιό άρχοντικό των Τοσίτσα. Κλείνω την παρένθεση και συνεχίζω για τά έργα του ιδρύματος: Δημιουργήσαμε στην Κάτω Κηφισιά, μέσα σε ένα κτήμα εκατό περίπου στρεμμάτων, ένα μέρος από τά όποια κάποτε θά πουληθεί, μία Φοιτητική Έστία, στην όποία στεγάζονται και σιτίζονται δωρεάν περί τούς 85 Ήπειρώτες φοιτητές. Στο Μέτσοβο κάναμε τεράστια αντιδιαβρωτικά έργα, ύψιστης σημασίας, διότι ή κωμόπολη είχε αρχίσει να κατολισθαίνει. Συμβάλαμε σε μεγάλα έργα ανασώσεων και αναχλοάσεων. Δημιουργήσαμε μεγάλο πυρήνα έλβετικών άγελάδων, με τόν όποιο βελτιώθηκε ή άγελαδοτροφία της περιοχής. Και δημιουργήσαμε ακόμα ένα μικρό, αλλά τέλειο τυροκομείο, ώστε οί παραγωγοί να γνωρίζουμε ότι θά πωλούν τό γάλα τους σε καλή τιμή, από την όποία δέν πρόκειται να έπωφελείται κάποιος έμπορος. Έκάναμε ένα αρκετά σημαντικό ξυλουργικό εργοστάσιο και ένα καλό ξενοδοχείο. Δημιουργήσαμε ένα ύγειονομικό σταθμό.

Τελειώσαμε ή χτίσαμε από την αρχή σχολεία, πρό 20ετίας, σέ 80 χωριά της Ήπειρου. Χτίσαμε ένα μεγάλο δημοτικό σχολείο στό Μέτσοβο. Μέ διάφορα μέτρα τονώσαμε άπίστευτα τή λαϊκή τέχνη στήν περιοχή. Άναστηλώσαμε καί έξωραΐσαμε ένα γραφικό παλιό μοναστήρι πού είχε έρειπωθεΐ, περισώζοντας σπάνιες τοιχογραφίες καί καλές παλιές εΐκόνες. Όργανώσαμε τά χειμερινά σπόρ στό Μέτσοβο, όπου έγκαταστήσαμε έναέριο μεταφορέα (τελεσιέζ) καί τρία σκί-λίφτ. Τέλος, κάναμε ένα πληθος από μικρά κοινωφελή έργα. Εΐναι ένα άληθινό παραμύθι. Χάρη σ' αυτό τόν άνθρωπο, πού δέν ήξερε νά πεΐ έλληνικά οΰτε καλημέρα, χιλιάδες Έλληνες έχουν πολύ βελτιώσει τή ζωή τους καί μιά όλόκληρη όρεινή περιοχή έχει αλλάξει όψη, διατηρώντας όμως τή γραφικότητά της».¹

Έκτός όμως από τήν πολιτική, τή λογοτεχνία καί τήν εύποιΐα, ό Ευάγγελος Άβέρωφ καλλιέργησε καί διάφορα «μεράκια» όπως τά έλεγε.

Ή Πινακοθήκη του Μετσόβου καί τό περίφημο κόκκινο κρασί ΚΑΤΩΠΙ εΐναι δύο ισχυρότατες έπιπλέον αποδείξεις τής γόνιμης πολυμέρειας αυτού του σπά-νιου ανθρώπου. Χάρη στά μεράκια του νά συλλέγει πί-νακες Έλλήνων ζωγράφων καί νά ξαναζωντανέψει, νά αναμπελώσει τόν παλιό κρασότοπο του Μετσόβου στό Γινιέτς, σήμερα τό Μέτσοβο διαθέτει μιά λαμπρή

1. Έπιτροπή Ήπειρωτών τών Αθηνών: «Κείμενα καί στοιχεΐα περί Άβέρωφ», Νοέμβριος 1977, σελ. 30-32.

Πινακοθήκη Ἑλλήνων Ζωγράφων πού συνεχῶς ἐξελίσσεται καί ἓνα κρασί περιζήτητο στήν Ἑλλάδα, ἀλλά καί στό ἔξωτερικό.

Μέ τήν παρουσίαση πού μόλις ὀλοκλήρωσα, ἔδωσα μία ἀτελή ἀσφαλῶς, ἀλλά ἐλπίζω ἐνδεικτική εἰκόνα τῆς πολυδιάστατης προσωπικότητας καί δραστηριότητας τοῦ Εὐάγγελου Ἀβέρωφ.

Ἐνός ἀνθρώπου πού στό ξεκίνημα τῆς ζωῆς του εἶχε πολλές ἀμφιβολίες γιά τίς δυνάμεις του μά πού ξεπέρασε τή μοίρα του, τήν ἄπλωσε σέ ἀπίστευτους ὀρίζοντες καί ἀσφαλῶς πέτυχε νά προσδώσει τήν προσωπική του σφραγίδα στήν παράδοση τῆς προσφορᾶς τῶν Ἀβέρωφ.

Εἶπαμε στήν ἀρχή γιά τό ρόλο τοῦ Μετσόβου στήν ὅλη πορεία του. Ρόλο ἀφετηρίας, ἀλλά καί ἐπιστροφῆς. Διαρκοῦς ἀναφορᾶς καί ἀτέλειωτης ἔγνοιας. Ἀλλά καί ρεαλιστικῆς προσέγγισης τοῦ ζητήματος τῆς καταξίωσης κάθε δράσης. Πίστευε στή συγκέντρωση τῶν δυνάμεων σέ τοπικές προσπάθειες ὥστε τό ἀποτέλεσμα νά εἶναι ἄμεσο καί συγκεκριμένο.

Ἀπό τά ὑπεύθυνα καί μεγαλοπρεπῆ βήματα τῆς Γενικῆς Συνελεύσεως τοῦ ΟΗΕ στή Νέα Ὑόρκη, ἔσπευδε πίσω στό Μέτσοβο γιά νά πάρει δυνάμεις, νά ἀρθρώσει μέ συγκίνηση στήν κυριακάτικη λειτουργία τῆς Ἀγίας Παρασκευῆς τό Σύμβολο τῆς Πίστεως ἢ νά ἀπομονωθεῖ γιά νά στοχασθεῖ στό Μοναστήρι τοῦ Ἁγ-Νικόλα.

Ἀπό τίς βαρύτατες εὐθύνες τοῦ Ὑπουργείου Ἐθνικῆς Ἀμύνης, ἐπιστρέφει πάλι στό Μέτσοβο, ἀραιότερα

τώρα, για να έπιδοθει στο γράψιμο, να παρακολουθήσει τις εργασίες του τυροκομείου, του οινοποιείου και όχι μόνο να παρακολουθήσει, αλλά να παρέμβει ουσιαστικά.

Αυτή η έπιστροφή στο Μέτσοβο ακόμη και με την συμβολική της έννοια, της αναβαπτίσεως στις ρίζες, τόνωνε πάντα τον Εύαγγελο Άβέρωφ και δικαιολογούσε απόλυτα γιατί στάθηκε πάντα ὀρθιος σέ ὅλες τις μεγάλες κρίσεις του Ἔθνους. Στάθηκε, γιατί εἶχε βαθιές ρίζες.

Εἶχα ἀκούσει κάποτε μία ὠραία ἔκφραση γιά τήν πορεία τοῦ Ἑλληνισμοῦ. Ὁ Ἑλληνισμός ἔρχεται ἀπό τά βάθη τῆς ἱστορίας καί προχωρεῖ πολύ μακριά μέσα στήν ἱστορική προοπτική. Ἔτσι ἀκριβῶς ἦταν καί ὁ Εὐάγγελος Ἀβέρωφ. Ποτισμένος ἀπό τά καλύτερα νάματα τῆς παράδοσης, στερέωνε γερά τό χρέος του πρὸς τό μέλλον. Γι' αὐτό ἀκριβῶς καί μᾶς λείπει σήμερα ὁ Εὐάγγελος Ἀβέρωφ, μᾶς λείπει ἡ στέρεη ἀρχοντιά του, ἡ ἀκεραιότητά του, ἡ αἴσθηση τοῦ χρέους, ἡ ὑπέρβαση τοῦ ἑαυτοῦ του μπροστά στό γενικώτερο καλό.

Τί συμβαίνει ὅμως σήμερα γύρω μας; Σήμερα πού ἀκούγονται, γιά νά θυμηθοῦμε τόν ποιητή «θρίαμβοι γιά τό μηδέν καί γιά τό κάτι, μύρια ξεφωνητά τῶν ἄμυαλων, τῶν ὄχλων πανηγύρια καί ἀπό τῶν καντηλιῶν τό φῶς ἱσκιοὶ γιγαντωμένοι οἱ τιποτένιοι».

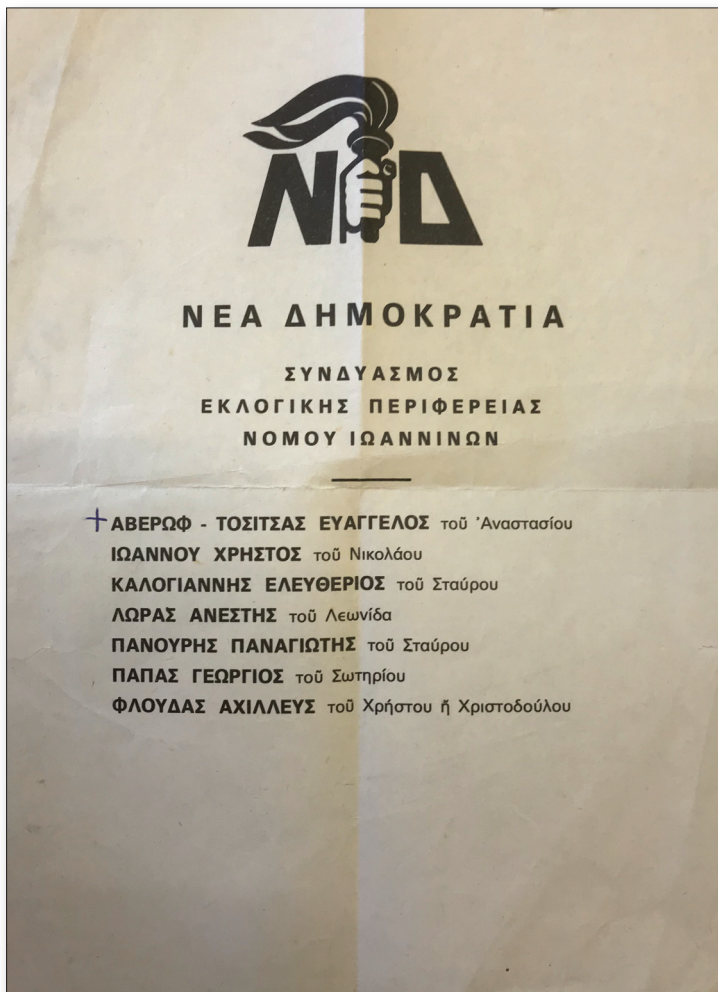
Ἀντί ἀπαντήσεως ἀξίζει νά ὑπενθυμίσει κανεῖς ὀρισμένα ἀποσπάσματα ἀπό τήν θαυμάσια προσφώνηση τοῦ Μίκη Θεοδωράκη μέ τήν εὐκαιρία τοῦ

ἀνεβάσματος τῆς 150ῆς παράστασης τοῦ θεατρικοῦ ἔργου ΕΚΡΗΞΗ τοῦ Εὐάγγελου Ἀβέρωφ.

«Φτάνουμε ἔτσι, στήν κορύφωση τῆς κρίσης, πού τήν χαρακτηρίζει μιὰ ὀλοένα αὐξανόμενη ἀντιπνευματική στάση ἀπό τή μεριά τῆς πολιτείας, πού ἀντανακλᾶται καί ἐπαυξάνεται, μέσα στά λαϊκά στρώματα. Ὁ ἄνθρωπος ἔχει μέσα του μιὰ τάση καί τέτοια δυναμική πού ἂν δέν βοηθηθεῖ νά τήν ἐκφράσει μέ τό καλό, τότε ὅπωςδήποτε θά τήν ἐκφράσει μέ τό κακό. Μιὰ κοινωνία πού δέν δίνει στούς πολίτες της τή δυνατότητα γιά θετική, δημιουργική καί ἐποικοδομητική ἐκφραση, εἶναι κοινωνία σέ κρίση. Ἡ γενικευμένη χυδαιότητα, ἡ λαγνεία τῆς ἀσχήμιας, ἡ εὐδαιμονία τῆς ἄγνοιας μᾶς ἔχουν ὀδηγήσει στό νεοβαρβαρισμό, πού ἂν δέν ἀντιμετωπισθεῖ ἔγκαιρα, σίγουρα θά μᾶς τινάξει ὅλους στόν ἀέρα.

Μεγάλη εὐθύνη ἔχει ἡ τάξη τῶν Ἑλλήνων πολιτικῶν γι' αὐτό τό αὐξανόμενο ἀντιπνευματικό καί ἀντικαλλιτεχνικό κλίμα πού ταλανίζει τό λαό μας – θά ἔλεγε κανεῖς ὅτι ὅσο προχωρᾶμε πρὸς τό μέλλον τόσο ὁ πνευματικός μας δείκτης ἐπιστρέφει στό παρελθόν.

Τί συμβαίνει; Μέσα σ' ὅλο τό φάσμα τῆς πολιτικῆς μας ζωῆς ἀναπτύσσεται μιὰ καινούργια ἀντίληψη – *τείνει νά ἀντικαταστήσει τήν τέχνη τῆς πολιτικῆς μέ τήν τεχνολογία τῆς πολιτικῆς*. Στήν πρώτη περίπτωση ὁ πολιτικός ἀντιμετωπίζει τόν πολίτη καί τίς σχέσεις του μέ βάση ἓνα σύστημα ἠθικῶν καί πνευματικῶν ἀξιῶν πού συνιστοῦν τή δύναμη τοῦ πο-

Έκλογές 1981.

Ψηφοδέλτιο Ν.Δ. Νομού Ίωαννίνων. Ή τελευταία φορά πού ό
Άβέρωφ πολιτεύεται στην Ήπειρο.

λίτη, μέσα στο όποιο ή ανάγκη του ωραίου, ή αναζήτηση της αισθητικής διαδραματίζει κορυφαίο ρόλο. Σήμερα, ή τεχνολογία της πολιτικής, ακολουθώντας τά ίχνη του μάρκετινγκ, μελετά και άπευθύνεται στά πρωτόγονα ένστικτα του ανθρώπου, δηλαδή τά στοιχεΐα πού συνιστοΰν τήν άδυναμία του πολίτη και μέ βάση αυτές τίς έπιλογές, προσπαθεί νά τόν κάνει ιδεώδη καταναλωτή πολιτικῶν έμπορευμάτων.

Σύμφωνα μέ τήν πρακτική της τεχνολογίας της πολιτικής, ό δυνατός πολίτης, δηλαδή ό άνησυχῶν, ό προβληματιζόμενος, ό πλήρης, άποτελεΐ έμπόδιο. Έπομένως ή άπουσία πνευματικής διάστασης στή σύγχρονη πολιτική ζωή δέν εΐναι παράλειψη, ίσα-ίσα άποτελεΐ προϋπόθεση, γιά τήν έφαρμογή της πολιτικής εκείνης, πού έχει σάν άντικείμενο τόν άδύναμο πολίτη, δηλαδή τόν φανταστικό καταναλωτή και τυφλό χειροκροτητή. Αυτόν πού άπολαμβάνει τήν ευδαιμονία της άγνοιας, ίκανοποιημένος νά μαΐμουδί-ζει, τρέχοντας πίσω άπό τά καταναλωτικά πρότυπα, μέ τά όποια τόν βομβαρδίζουν άνηλεῶς, άπό τό πρωΐ ως τό άλλο πρωΐ, οί σύμμαχοι της πολιτικής του μάρκετινγκ, οί έμποροι ιδεῶν, πληροφοριῶν, παραπληροφοριῶν και καταναλωτικῶν άγαθῶν. Άπό τήν άποψη αυτή ή περίπτωση του Εύάγγελου Άβέρωφ εΐναι ή μοναδική. Η έξαίρεση πού έπιβεβαιώνει τόν κανόνα. Όμως ό Εύάγγελος Άβέρωφ δέν εΐναι όποιοσδήποτε πολιτικός. Σήμερα έλάχιστοι εΐναι

έκείνοι πού μπορεί νά συγκριθοῦν μαζί του ἀπό τήν ἀποψη τῆς μακροχρόνιας θητείας καί τῆς πολύπλευρης πείρας. Εἶναι ἓνα ζωντανό κομμάτι τῆς νεώτερης ἱστορίας μας. Ἀρχηγός τῆς Νέας Δημοκρατίας καί σήμερα Ἐπίτιμός της Πρόεδρος, ἀνήκει στή συντηρητική παράταξη. Νά ὅμως μιά ἀκόμα ἐπιβεβαίωση, γιά τή σχιζοφρένεια πού χαρακτηρίζει τά σύγχρονα πολιτικά μας ἥθη. Γιατί, ἂν ὅλα στόν τόπο μας μπορούσαν ν' ἀναλυθοῦν καί νά ἐξηγηθοῦν μέ τήν κρατοῦσα λογική, θά ἔπρεπε οἱ πολιτικοί-συγγραφεῖς ν' ἀνήκουν μόνο στόν προοδευτικό χῶρο, ἐνῶ πᾶς συντηρητικός καί δῆ ἡγέτης, θά ἔπρεπε νά εἶναι ἐκ προοιμίου ἀντιπνευματικός...

Ἡ εὐδαιμονία τῆς ἄγνοιας, ὡς φαίνεται, θά ἐπιβραδύνει ἀκόμα γιά πολύ, τήν ἔλευση καί τό θρίαμβο τῆς ἀλήθειας σ' αὐτόν τόν τόπο ἃν καί εἶναι κοινό μυστικό ὅτι ὁ ὅρος προοδευτικός ἔχει βαθύτατα φθαρεῖ στό βαθμό πού συνδέεται ὅλο καί πιό πολύ μέ τήν πρακτική τοῦ πολιτικοῦ μάρκετινγκ.

Δέν θά ἀσχοληθῶ ἐδῶ μέ τό φάσμα αὐτῆς τῆς νέας πολιτικῆς. Θ' ἄρκεστῶ νά ἐπαναλάβω τό ὅτι ἡ πολιτική αὐτή, στοχεύει στόν ἀδύνατο πολίτη πού εἶναι ἡ πρώτη του ὕλη, γιά τήν εὐόδωσή της. Καί ἀδύνατος πολίτης σημαίνει ἀντιπνευματικός-ἀντικαλλιτεχνικός. Νά γιατί δέν ὑπάρχουν σήμερα δρῶντες πνευματικοί ἄνθρωποι στό χῶρο τῆς σύγχρονης πολιτικῆς μας ζωῆς.

Τότε; Στήν περίπτωση τοῦ Εὐάγγελου Ἀβέρωφ δέν

μένει παρά ή υπόθεση του μοναχικού συγγραφέα πολιτικού. Όταν ή πολιτική μας ζωή βουλιάζει μέσα στη μαύρη θάλασσα της αντιπνευματικής τεχνοκρατίας, βλέπω τον Ευάγγελο Άβέρωφ νά μās χαιρετᾷ με τᾷ λευκά χειρόγραφα του συγγραφέα μέσα από τήν τελευταία σχεδιά του συγγραφέα-πολιτικού».

Ὁ Ευάγγελος Άβέρωφ-Τοσίτσας ἀπεβίωσε στίς 2.1.1990. Σήμερα βρίσκεται ἀκόμη μαζί μας, γιατί μās ἔδωσε τό λαμπρό παράδειγμα ἑνός βίου ἀφιερωμένου στήν πατρίδα καί στήν κοινωνική προσφορά.

Βρίσκεται στό ἀγαπημένο του Μέτσοβο, ὄρθιος, υπερήφανος, σμιλευμένος ἀπό τό σεβασμό, τήν ἀγάπη καί τήν τέχνη του Γιάννη Παππᾶ καί ἀντικρύζει, καμαρώνει τό εὐρύ περιβάλλον ἑνός υπέροχου τοπίου πού λάτρεψε καί συνδέθηκε μαζί του. Ἀντικρύζει ἀκόμα καί σήμερα τό ὡραιότατο πλαίσιο, ὅπως τό ἔχει περιγράψει, ἑνός υπερκόσμιου χοροῦ πού ἔχουν πιάσει τᾷ βουνά, ἑνός χοροῦ πού τόν σέρνουν πολύ ψηλά, κοντά στόν οὐρανό, ἀπό μέσα ἀπό τόν οὐρανό, σταχτιές κορφές ἀπό γρανίτη.

Βρίσκεται μαζί μας γιατί τό πολύπλευρο ἔργο του, αὐτό πού ὀριοθέτησε τό μέγεθος καί τή μοίρα του, τό μεγάλο του μέγεθος καί τήν ἀκριβή του μοίρα, συνεχίζεται μέ νέους ρυθμούς καί μέ ἄπλωμα τῶν ὀριζόντων του ἀπό ἄξιους δικούς του ἀνθρώπους.

Βρίσκεται τέλος μαζί μας, γιατί, ὅπως καί ὁ ἴδιος μās λέει μέσα ἀπό τή συγγραφή του: «Τᾷ πιό μεγάλα ἔργα μας εἶναι ἐκεῖνα πού κάναμε ξέροντας πώς δέν

θά προφτάσουμε νά τά χαροῦμε. Μά πώς θά τά χαροῦν οἱ γενεές πού ἔρχονται. Δέν τά βλέπουμε ζωντανοί μά παρατείνουν τή ζωή μας πέρα ἀπό τό θάνατο».

ΕΥΑΓΓΕΛΟΣ ΑΒΕΡΩΦ-ΤΟΣΙΤΣΑΣ
ΕΡΓΟΓΡΑΦΙΑ

Α. ΕΡΓΑ ΕΠΙΣΤΗΜΟΝΙΚΑ-ΙΣΤΟΡΙΚΟ-ΠΟΛΙΤΙΚΑ

1. *Union Douaniere Balkanique* (Βαλκανική τελωνειακή ένωση), σελ. 284, εκδ. Sirey, Παρίσι 1933. Πρώτο Βραβείο Ινστιτούτου Carnegie στον διεθνή διαγωνισμό της 3^{ης} Βαλκανικής Διάσκεψης Βουκουρεστίου.
2. *Συμβολή εις την έρευναν του πληθυσμιακού προβλήματος της Ελλάδος*, σελ. 448, εκδ. Χρήστου, Αθήνα 1939. Βραβείο Ακαδημίας Αθηνών.
3. *Ελευθερία ή θάνατος*. Το χρονικό μιας μυστικής οργάνωσης στη γερμανοκρατούμενη Ιταλία, σελ. 160. Αθήνα 1945.
4. *Η πολιτική πλευρά του Κουτσοβλαχικού ζητήματος*, σελ. 220, Αθήνα 1948. (3^η έκδοση 1992).
5. *Φωτιά και τσεκούρι*. Ελλάς 1946-1949, σελ 504, εκδ. Εστία, Αθήνα 1974 (8^η έκδοση 1996). Χρυσό μετάλλιο Γαλλικής Ακαδημίας. Έκδοση στα γαλλικά, *Le feu et la hache: Grece*, 1946-1949, editions Breteuil, Paris, 1973. Μεταφρασμένο: αγγλικά.
6. *Στοιχειώδεις καθήκον*. Μερικά απόρρητα κείμενα της Επταετίας, σελ 160, εκδ. Εστία, Αθήνα 1975.
7. *Ιστορία χαμένων ευκαιριών*: Κυπριακό 1956-1963,

- τόμοι 2, α' τόμος σελ.322, β' τόμος σελ. 340, εκδ. Εστία, Αθήνα 1981. Μεταφρασμένο : αγγλικά.
8. *Οικονομία ώρα μηδέν*, σελ. 124, Αθήνα 1986
9. *Ένα σάλπισμα*, σελ. 184, εκδ. Εστία, Αθήνα 1988.

Β. ΛΟΓΟΤΕΧΝΙΑ

10. *Η φωνή της γης*. Μυθιστόρημα, σελ. 380, εκδ. Εστία, Αθήνα 1964. (4^η έκδοση 1984). Μεταφρασμένο: αγγλικά, γαλλικά, ιταλικά, αραβικά.
11. *Γη της οδύνης*. Μυθιστόρημα, σελ. 490, εκδ. Εστία, Αθήνα 1966. (3^η έκδοση 1984). Μεταφρασμένο: αγγλικά, γαλλικά, ιταλικά.
12. *Γη δελφύς*. Μυθιστόρημα, σελ. 389, εκδ. Εστία, Αθήνα 1968. (2^η έκδοση, 1980)
13. *Περιστέρια*. Αλληγορικές ιστορίες για μικρούς και μεγάλους, σελ. 212, εκδ. Εστία, Αθήνα 1968. Γαλλικό λογοτεχνικό βραβείο Ακρόπολις 1978. Μεταφρασμένο: γαλλικά, αραβικά, ρουμάνικα, ιαπωνικά.
14. *Όταν ξεχνούσαν οι θεοί*. Μυθιστόρημα, σελ. 276, εκδ. Εστία, Αθήνα 1969. Μεταφρασμένο: ιταλικά.
15. *Όταν οι θεοί ευλογούσαν*. Μυθιστόρημα, σελ 274, εκδ. Εστία, Αθήνα 1971.
16. *Επιστροφή στις Μυκήνες*. Θέατρο, σελ. 120, εκδ. Εστία, Αθήνα 1973.

Παίχτηκε: Θέατρο Κάβα, χειμ. περίοδ. 1972-73, σκηνοθεσία Γρηγ. Μασαλά, θίασος Τ. Νικηφοράκη-Ν.Βασταρδή.

Επίσης: παίχτηκε στο Βουκουρέστι Ρουμανίας και στη ρουμανική τηλεόραση (1975), από τον θίασο Μπουρίνι στο Δημοτικό Θέατρο Μυτιλήνης (1976)και στο Αρ-

χαίο Θέατρο Ρόδου (1978) και εκπροσώπησε την Ελλάδα στο Διεθνές Φεστιβάλ Ερασιτεχνικού Θεάτρου στο Μονακό (1977)

Μεταφρασμένο: γαλλικά, αραβικά, ρουμανικά.

17. *Στο μοναστήρι του Αη-Νικόλα*. Περίπατος σε παλιά και νέα χρόνια, σελ. 70, εκδ. Εστία, Αθήνα 1973.
18. *Στο δάσος της χαράς*. Παραμύθια για μικρούς και μεγάλους, σελ. 160, εκδ. Εστία, Αθήνα 1975. Μεταφρασμένο: αραβικά, ρουμανικά.
19. *Περασμένα και τωρινά*. Διηγήματα, σελ. 216, εκδ. Εστία, Αθήνα 1978.
20. *Καρυδιές στην πέτρινη γη*. Θέατρο, σελ. 112, Αθήνα 1987.
Παίχτηκε: Θέατρο Αμιράλ, χειμ. περίοδ. 1985-86, θεατρ. Επιχειρήσεις Βαγγέλη Λιβαδά, σκηνοθ. Γ. Μεσσάλα, θίασος Π. Φυσσούν.
21. *Η έκρηξη*. Θέατρο σελ. 116, Αθήνα 1989.
Παίχτηκε: Θέατρο Αμιράλ, χειμ. περίοδ. 1987-88, θεατρ. επιχειρήσεις Βαγγέλη Λιβαδά, σκηνοθ. Γ. Μεσσάλα, θίασος Β. Διαμαντόπουλου, Χρ. Πάρλα.
22. *Με λογισμό και μ' όνειρο...*, σελ. 102, εκδ. Ιδρυμα Ε. Αβέρωφ-Τοσίτσα, 1991.

Γ. ΔΙΑΦΟΡΑ ΚΕΙΜΕΝΑ-ΑΝΑΤΥΠΙΑ ΟΜΙΛΙΩΝ

23. *Το Κυπριακόν εις τον Οργανισμόν Ηνωμένων Εθνών*: Αι αγορεύσεις του Υπουργού Εξωτερικών της Ελλάδος κ. Ευαγγέλου Αβέρωφ-Τοσίτσα και η εξέλιξης της όλης μάχης κατά τον Δεκέμβριον 1957, σελ. 104, Αθήνα 1958.
24. *Το Κυπριακόν εις τον Οργανισμόν των Ηνωμένων Εθνών*: Η τελευταία μάχη, σελ. 144, Αθήνα 1961.

25. *Μερικά κείμενα*, σελ. 88, Αθήνα 1963.
26. *Η Αγία Παρασκευή του Μετσόβου*, σ. 36, Εκκλησιαστική Επιτροπή Ιερού Ναού Αγίας Παρασκευής Μετσόβου, 1972.
27. *Γενικές θέσεις*, σελ. 44, Αθήνα 1982.
28. *Αλλαγή ναι, ΠΑΣΟΚ όχι*, σελ. 144, Αθήνα 1981.
29. *Οικονομική πολιτική*, σελ. 48, Αθήνα 1982.
30. *Ιδέες και σκέψεις για ένα ενωμένο πρόγραμμα δράσεως*, σελ. 40, Αθήνα 1983.
31. *Εμπρός για τη νίκη*, σελ. 34, Αθήνα 1984.
32. *Ελλάς και ελεύθερος κόσμος*, σελ. 40, Αθήνα 1985.
33. *Επισημάνσεις εξωτερικής πολιτικής*, σελ. 32, Αθήνα 1986.
34. *Πρόχειρος οδηγός για τους επισκέπτες της Πινακοθήκης του Μετσόβου*, σελ. 30, 1989.

Κωνσταντίνος Άν. Τασούλας

Γεννήθηκε στά Ίωάννινα τό 1959.

Εἶναι παντρεμένος καί ἔχει δύο παιδιά.

Εἶναι δικηγόρος Ἀθηνῶν. Σπούδασε στή Νομική Σχολή τοῦ Πανεπιστημίου Ἀθηνῶν καί ἔχει ἐργασθεῖ κατά τήν περίοδο 1988-89 σέ Δικηγορική Ἑταιρεία τοῦ Λονδίνου ὡς ὑπότροφος τοῦ Βρετανικοῦ Συμβουλίου.

Ὑπῆρξε ιδιαίτερος γραμματέας τοῦ ἀειμνήστου Εὐαγγέλου Ἀβέρωφ-Τοσίτσα, ἀπό τό 1981 ἕως τό 1990 καί εἰδικός σύμβουλος στά Ὑπουργεῖα Ἐθνικῆς Οἰκονομίας, Ἐμπορίου καί Γεωργίας (1989-1990)

Διετέλεσε Πρόεδρος τοῦ Ὄργανισμοῦ Προωθήσεως Ἐξαγωγῶν (Ο.Π.Ε.) ἀπό τό 1990 ἕως τό 1993.

1990-1994: Δημοτικός Σύμβουλος Κηφισιάς.

1994-1998: Δήμαρχος Κηφισιάς.

Στίς βουλευτικές ἐκλογές τοῦ 2000 ἐξελέγη γιά πρώτη φορά βουλευτής Ἰωαννίνων μέ τή Νέα Δημοκρατία.

Επανεξελέγη στίς βουλευτικές ἐκλογές τοῦ 2004, τοῦ

2007, τοῦ 2009, τοῦ 2012 (δύο φορές) καί τοῦ 2015 (δύο φορές).

2006-2007: Ἀναπλ. Κοινοβουλευτικός Ἐκπρόσωπος τῆς Νέας Δημοκρατίας.

2007-2009: Ὑφυπουργός Ἐθνικῆς Ἀμύνης.

2010-2012: Γενικός Γραμματέας τῆς Κοινοβουλευτικῆς Ὁμάδος τῆς Νέας Δημοκρατίας.

2013-2014: Πρόεδρος τοῦ Ἰνστιτούτου Δημοκρατίας «Κωνσταντῖνος Καραμανλῆς».

2014-2015: Ὑπουργός Πολιτισμοῦ καί Ἀθλητισμοῦ.

2016-2019: Γενικός Εἰσηγητής ΝΔ γιά τή Συνταγματική Ἀναθεώρηση.

ΤΟ ΒΙΒΛΙΟ ΤΟΥ
ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΥ ΑΝ. ΤΑΣΟΥΛΑ
ΤΟ ΜΕΓΕΘΟΣ ΚΑΙ Η ΜΟΙΡΑ ΤΟΥ
ΕΥΑΓΓΕΛΟΥ ΑΒΕΡΩΦ-ΤΟΣΙΤΣΑ
(Β' ΕΚΔΟΣΗ) ΣΕΛΙΔΟΠΟΙΗΘΗΚΕ
ΑΠΟ ΤΟΝ ΔΗΜΗΤΡΗ ΖΑΖΑ
ΚΑΙ ΕΚΤΥΠΩΘΗΚΕ
ΜΕ ΤΥΠΟΓΡΑΦΙΚΗ ΦΡΟΝΤΙΔΑ
ΤΗΣ ΔΙΕΥΘΥΝΣΗΣ ΕΚΔΟΣΕΩΝ
ΚΑΙ ΕΚΤΥΠΩΣΕΩΝ
ΤΗΣ ΒΟΥΛΗΣ ΤΩΝ ΕΛΛΗΝΩΝ
ΤΟΝ ΑΠΡΙΛΙΟ ΤΟΥ 2019

Ο Εὐάγγελος Ἀβέρωφ διήνυσε μία μακρά, αδιάπτωτη, πολυδιάστατη καί πολλαπλῶς γόνιμη θητεία. Οὐδέποτε ἀπεστρατεύθη, οὔτε δι' ἐθελουσίας ἐξόδου, οὔτε ἀναγκαστικῶς. Ὅλη ἡ περίοδος τῆς ἐνεργοῦ ζωῆς του –καί ἦταν πολύ μεγάλη αὐτή ἡ περίοδος– μᾶς δίνει τό μέτρο μιᾶς σπάνιας πολυμέρειας, σπάνιας, γιατί ὁ Ἀβέρωφ ἦταν ἀπό τήν ἀρχή ξεχωριστός, ἀλλά καί γιατί αὐτή ἡ πολυμέρεια ὑπῆρξε εὐδόκιμη, σέ ἀντίθεση μέ τήν πολυπραγμοσύνη ἄλλων, πού καταγινόμενοι μέ πολλά, τελικά κατορθώνουν νά ἀποτύχουν σέ ὅλα!

ISBN 978-960-560-176-8

9 789605 601768